

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

נשא תשב"ד

אך קרוב ליראיו ישעו לשכן כבוד בארצנו

• ביום הקמת המשכן הוסר כח המזיקים מן העולם • ביאור לשון
התפילה: ונטל כבוד מבית חינו • ביישב לב: ביאור הפסוק כי קרוב
אלך הדבר מאד, על פי משל מחולי הגוף של קלקול האצטמוקא •
רמו הפסוק כי מציון תצא תורה • אפילו לצדיק ולדבר שבקדושה
אין לכבד עבור עצמאותו, שנחשב כעבודה זרה, אלא בשביל מצות
ה' • המלחמה נגד משנאי ה' הוא השלום האמיתי שבין ישראל
לאביהם שבשמים • צריך למסור נפש עבור השלום ואחדות שבין
יראי ה' • חכמינו ז"ל ידעו והבינו ברוח קדשם כל הטבעיות
שבעולם • פלוגתת רבי יהודה ורבי שמעון, אם לעתיד יאבדו
החיות המזיקין, או שישארו בעולם רק שיוסר מהם כח ההזיק •
מדרש: כשאדם עושה מצוה, אליהו ומשיח כותבין זאת, והקב"ה
חותם • כל העושה פעלים לתורה ולאמונה, מסייע להגאולה, וכבר
נחשב עליו ברכת השלום משעת שיקמה וכתיבה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישתאל לא יעשו ענף וכל זכויות נוספות נ"ל, וכבר נאמר ואל תשכן בארץ ענף (ויקרא י"ד).
צו מגרב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

*** קלאר (43 מינוט חסר סופו)

לשון קדשו - קונטרס רעד

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→4→224

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו: 929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 274 צו הערן די רעקארדינגס. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

החתן **צבי ראזנער** נ"י בן הר"ר **יקותיאל ז"ל**
לרגל נישואיו עב"ג בת
הר"ר **יואל יצחק אייזיק לעפקאוויטש** הי"ו

הרה"ג ר' **שמואל יעקב מייזעלס** שליט"א (סרדן)
לנישואי בנו החתן **אברהם יחזקאל שרגא** נ"י עב"ג בת
הרה"ג ר' **ישכר בעריש טירנויער** שליט"א (רב ביהמ"ד תורת משה)

הרב **יקותיאל יודא יחיאל טייטלבוים** הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן **משולם ישכר** נ"י
בן הרב **אברהם יחיאל הורוויץ** הי"ו

הר"ר **יצחק זאב ראבינאוויטש** הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן **שלום יעקב שמחה** נ"י
עב"ג בת הר"ר **אהרן אייזנהארץ** הי"ו

הר"ר **אברהם שלמה יאקאבאוויטש** הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן **יעקב נחמ"י** נ"י
עב"ג בת הר"ר **איתמר טיב"י שווארץ** הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

לע"ג הרה"ח המפורא לימד תורה לרבים
תלמיד חביב לרביה"ק זי"ע ולמד בעיר סאטמאר י"ד זמנים
רבי **חיים יצחק ז"ל לוגער**
בן הרה"ג ר' **יוסף** זצ"ל שו"ב ומו"ץ בק"ק באטארטש
נפטר י"ד סיון תשס"ו

הרה"ח עוסק בצרכי ציבור באמונה, בונה ומקים עולמות של
קדושה, ישיבות ובתי מדרשות ומקוואות לזכות את הרבים,
עמד בעבר נאמן לעשות רצון קדשו של רביה"ק זי"ע
רבי **יונתן בנימין ז"ל פיערווערקער**
בן הר"ר **אברהם צבי ז"ל**
נפטר י"ג סיון תשנ"ט

הרב החסיד, אהוב על הבריות, גבאי צדקה למוכת עניי
ארץ ישראל ולומדי תורה, דבק עצמו בתורת רביה"ק
זי"ע וזכה להרפים חידושי תורתו בארץ ישראל
מוה"ר **משה אפרים ז"ל הערשקאוויטש**
בן מוה"ר **אריה ז"ל**
נפטר כ"ד מבת תשע"ד

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בפרשת בְּרַבַּת כְּהָנִים

וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר וּגו', כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם, יִבְרַכְךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ, יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וּגו'.
און [ער] לֵאזַט אויס וַיִּשֶׁם לָךְ שְׁלוֹם.

ב

קושיא א

יש להבין השינוי בדברכת השלום הקדים לומר לשון 'וַיִּשֶׁם' לָךְ, מה שאין כן בשאר הברכות

לְאָמִיר זַעַן.

אַלֶּע בְּרָכוֹת [שבברכת כהנים], הָאֵט ער זיי גראַד^א געבענטשט, [וכגון] יִבְרַכְךָ.
און אַזוי איז וַיִּשְׁמְרֶךָ, ער וועט דיך אָפּהײַטן. אָן אַ שײַעור, כְּמָה וְכְמָה דְּרָשׁוֹת איז דאָ אין דברי חכמינו ז"ל אויף דעם, אין די מדרשים^ב, [לפרש] וואָס די שְׁמִירָה איז.
[וכן] יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, ער וועט דיר דערלייכטן, אויף דעם איז אויך דאָ פֿאַרשײדענע פֿשְׁטִים, [לפרש] וואָס איז דער פֿשֶׁט.
[אבער] אויף שְׁלוֹם זאָגט ער 'וַיִּשֶׁם'. [ביי דעם] שטייט נישט אַזוי ווי פריער [לשון הברכה עצמה בלחוד], נאָר ביי דעם שטייט נאָר וַיִּשֶׁם, [ולשון זה] דעס איז אַ בְּרָכָה נאָר אויף שְׁלוֹם.

ג

ובפרט דבשאר מקומות שנאמר לשון שימה מצינו שדרשוהו חכמו"ל לשון מעשה, וכגון בפסוק וְאַלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר 'תִּשִּׁים' לְפָנֵיהֶם, דרשו אלו כלי הדיינים, ובפסוק לֹא תִשְׁמֹנוּ עָלָיו נֶשֶׁף, דרשו דחייב על הריבית משעת שימה, דהיינו משעת כתיבת השטר. ואם כן צריך ביאור מה ידרשו בבאן בהלשון שימה, ובפרט דמייירי מהקב"ה שהכל נעשה בדיבור או במחשבה ואינו צריך למעשה

[ובפרט דהנה] איבעראַל וואו ס'שטייט [לשון שימה, וכגון] 'תִּשִּׁים', דְּרָשׁ'נט די גמרא כמה דרשות.
[וכגון בפסוק] וְאַלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר 'תִּשִּׁים' לְפָנֵיהֶם (משפטים כא, א) דְּרָשׁ'נט די גמרא^א אלו כלי הדיינים. [כי משמעות הפסוק] ס'איז אַ שִׁימָה, אַ מַעֲשֶׂה. [ולכן דרשו דהכוונה אויף] דער מַקָּל [שהוא דבר המטלטל], און דעס וואָס די דיינים ברויכן צו האָבן, דורכצופירן דעם מַשְׁפָּט. און דאָס איז אַ שִׁימָה.

ד

און אַזוי איבעראַל וואו ס'שטייט [לשון שימה].
[וכגון בפסוק] לֹא תִשְׁמֹנוּ עָלָיו נֶשֶׁף (משפטים כב, כז), פון לֹא 'תִּשְׁמֹנוּ' איז געדרינגען, דְּרָשׁ'נט די גמרא^א [שחייבין על הריבית] מַשְׁעַת שִׁימָה, אפילו דער סְרִסוּר^ה [לדבר, איז חייב,

^א שתיכף אמר ענין הברכה, מבלי מלות של הקדמה לזה. משא"כ אצל השלום.

^ב עיין באורך במדרש רבה, שהאריכו מאוד בפרשה זו.

^ג בגמרא סנהדרין (ז:): וְאַלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים, אשר 'תלמדם' מיבעי ליה, אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינים [פירש"י: דשייכא בהו 'שימה', דבר המטלטל]. רב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי, אפיקו לי מאני חנותאי, מקל ורצועה ושופרא וסנדלא [מקל, למכת מדרות עד שיחזור בו. רצועה, למלקות. שופר, לשמטא ונידוי. סנדל, לחליצה].

^ד במשנה בבא מציעא (עה:): ואלו עוברין בלא תעשה (על הריבית). המלוה, והלוה, והערב, והעדים, וחכמים אומרים אף הסופר. עוברים משום לא תתן [פירש"י: את כסףך לא תתן לו בנֶשֶׁף (בהו כה, לו)], ומשום אל תקח מאתו

ווייל פון ווען מ'הייבט אָן, ווען מ'שרייבט דעם שְׁטַר, [כבר עוברין על הלאו]. נישט [נאָר] פון ווען מען 'גייט' דעם רבית [דהיינו הממון], נאָר מְשַׁעַת שְׁמִימָה. איבעראַל דְּרָשׁ'ן איך [עפעס, מלשון שְׁמִימָה, שבא לרבות איזה מעשה].

ה

וואס כן גם הכא בפסוק 'וְיִשְׁם' לָךְ שְׁלוֹם צריך ביאור] וואָס איז די שְׁמִימָה, אַז מ'זאָל טון.

ו

איבערהויפט [דהלא] ביי הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא [אינו צריך לשום מעשה, כי אצל] הקדוש ברוך הוא [איז] 'בְּדָבָר' ה' שְׁמִים נַעֲשׂוּ¹ (תהלים לג, ו), מיט אַ בלויזן דיבור איז דאָךְ אַלעס [כל מעשה שמים וארץ]. און נישט נאָר מיט אַ דיבור, [אלא אפילו] מיט אַ רִמּוֹז בעלמא. שְׁמִים וְאַרְץ זענען באַשאַפֿן געוואָרן 'בְּמַחֲשָׁבָה'², דאָרט האָט מען [אפילו] נישט 'געזאָגט' גאָרנישט.

[וואס כן יש להבין ביותר] וואָס איז דאָס לשון 'וְיִשְׁם', ס'איז אַ שְׁמִימָה, ברויך דאָךְ פֿשֿט.

(שם, לו) [עוברין על כל תתן ועל לא תקח כו', כל חד וחד מאי דשייך ביה, כדמפרש בגמרא], ומשום לא תהיה לו כְּנִשָּׁה (משפטים כב, ד), ומשום וְלֹא תְשִׁימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ (שם), ומשום וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל וְיִרְאֶתָּה מֵאֲלֹקֶיךָ אֲנִי ה' (קדושים יט, ד).

ובגמרא שם: אמר אביי, מלוה עובר בכולן [ובכל הני דחשיב במתניתין, דהוא נותן בנשך בשעת הלואה, והוא לוקח בשעת פירעון והוא לו כנושה, כשתוכנו ודוחקו, והוא שם עליו נשך בשעת פיסוק התנאי, ונותן מכשול לפני הלוה להעבירו על לא תשיך לאחריך שהיא אזהרה ללוה], לזה עובר משום לא תשיך לאחריך (תצא כג, כ), וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל. ערב והעדים אין עוברין אלא משום לא תשימון עָלָיו נֶשֶׁךְ. [ומ"מ עיין עוד בגמרא (שם סב). דיש חולין דאין לוקין מלקות, משום דס"ל דהוי לאו הניתן לעשה, משום דניתן להשבון, או לקרוע שטרא, וכן פסק הרמב"ם (מלוה ולוה ד, ג). אבל על הלאוין עברין].

והלשון 'משעת שימה' וכן הלשון 'סרסור' הוא מלשון הרשב"א המובא בבית יוסף (י"ד סימן קסח) והפוסקים. וז"ל הב"י: והרשב"א כתב (בשרית ח"ג סי' רל, וח"ז סי' שכג), שְׁאֲלַתְּם, מה שנהגו קצת סרסורים לְשׁוֹם משכונות בשם גוי אצל ישראל ברבית, ובשעת הפרעון אומרים של ישראל פלוני הם. כל מי שעושה כן רשע הוא וסרסורא דחטאה הוא, דמשעת שְׁמִימָה עבר על לא תשימון עָלָיו נֶשֶׁךְ, וקרוב הוא כלוה מזה ומלוה לזה, ועובר בכל השמות. אבל אם נתברר אצל המלוה שהמשכון של ישראל, או שמאמין בכך, אסור הוא ליטול הרבית, אע"פ שנהג בו הסרסור מנהג רמאות. אבל אם לא נתברר, אין הסרסור נאמן וכו'.

² והיינו הערב והעדים, והסופר שכותב השטר, שהם עוברין על לא תשימון. - וכן באמת גם הסרסור ממש עובר עכ"פ בלא תעשה דלפני עור, וכמבואר ברמב"ם (מלוה ולוה ד, ב) וז"ל: וכן אסור להתעסק בין לוה ומלוה ברבית, וכל מי שהיה ערב או סופר או עד ביניהן הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר לא תשימון עָלָיו נֶשֶׁךְ וכו'. וכל מי שהיה סרסור בין שניהם, או שסייע אחד מהן, או הורהו, עובר משום לִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל. [ועיין בכנסת הגדולה (י"ד קס, הגהת הטור אות יא) מה שכתב בזה].

¹ עיין בגמרא בבא קמא (ל, ב): 'דמשעת כתיבה' דעבר ליה שומא. ופירש"י: שם עליו נשך, ועבר בלא תשימון. ועיין בלחם משנה (מלוה ולוה ד, ג) שכתב הלשון דמשעת כתיבה עביד לה 'שימה'. [ועיין עוד בתוספות רעק"א

על השניות, בבא מציעא סוף פרק ה).

[וראה בדברי רבינו להלן בהתיירן, שמבארו על קוטב זה דמשעת כתיבה].

³ 'כמבואר בגמרא שבת (קטז, ב): אמר רבי אלעזר, מניין שהדיבור כמעשה, שנאמר בְּדָבָר ה' שְׁמִים נַעֲשׂוּ. ובבראשית רבה (ג, ב): בְּדָבָר ה' שְׁמִים נַעֲשׂוּ וגו', רבי יהודה בר סימון אמר, לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו, אלא בְּדָבָר ה', וכבר שְׁמִים נַעֲשׂוּ. אף הכא 'והיה אור' אין כתיב כאן, אלא 'וְיָהִי' אור, כבר היה.

⁴ עיין בתרגום ירושלמי בפסוק בְּרֵאשִׁית בְּרָא (בראשית א, א), 'בְּחֻכְמָא' בְּרָא. ובזהר הק' (תולדות קמה): פִּיהָ פִּתְחָה בְּחֻכְמָה (משלי לא, כו), 'בְּחֻכְמָה' ודאי, דכתיב 'בְּרֵאשִׁית' בְּרָא אֱלֹקִים, כתרגומו. וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה (משלי שם), דהא לבתר משתעי ואמר, וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים יְהִי אור וְיָהִי אור.

ועיין בגמרא ראש השנה (לב). בְּרֵאשִׁית נמי מאמר הוא, ובבב"י ישישכר (תשרי יב, ט, ג) מה שביאר בזה הרה"ק מהר"ד המגיד ממעזריטש, דלהכי לא כתיב ביה וַיֹּאמֶר, לפי שהוא בחינת הרצון ומחשבה שלמעלה מהתגלות הדיבור, ואכמ"ל.

ז

הקדמה לקושיא ב-ד

במדרש: וְהָיָה בְּיוֹם פְּלוּת מֹשֶׁה, הָיָה אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה' כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ. באותה שעה שמע משה קול הָדָר קול נָאָה וְקוֹל מְשֻׁבָּח. אמר הקב"ה לשעבר היתה איבה שנאה ותחרות ביני לבין ישראל, משעשו העגל, ועכשיו שהוקם המשכן היא אהבה ושלוש ביני לבין ישראל.

וְהָיָה בְּיוֹם פְּלוּת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן.

שטייט אין מדרש רבה [ותנחומא], זה שאמר הכתוב אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה'.

זאָגט דער מדרש, כשנכנס משה למשכן, שָׁמַע קוֹל הָדָר, קוֹל נָאָה, קוֹל מְשֻׁבָּח, הָאֵט ער געזאָגט אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה' כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ, אמר הקדוש ברוך הוא, אני שלום מְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל.

להבנת הענין נעתיק כל לשון הפסוק המתבאר להלן בהדרוש, והוא בתהלים (פ"ה, ט-ז): אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה', כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֵל חֲסִידָיו, וְאֵל יְשׁוּבוֹ לְכַסְּלָהּ. אָךְ קְרוֹב לִירְאָיו יִשְׁעוֹ, לְשֹׁכֵן כְּבוֹד בְּאֶרְצָנוּ.

במדרש רבה (יב, א) [וכן הוא בקצרה בתנחומא המובא להלן]: וְהָיָה בְּיוֹם פְּלוּת מֹשֶׁה וגו'. הדא הוא דכתיב אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה' וגו'. אָתְּ מוֹצֵא בְּשַׁעַשְׁוֹ שַׁעֲשׂוֹ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה וְכַעַס עֲלֵיהֶם הַקֵּב"ה, שְׁנֵאמֵר (תשא לב, ט-י). עֵקֶב ט, יג-יד) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רֵאִיתִי אֶת הָעָם הַזֶּה וגו' הָרַף מִמֶּנִּי וגו', מִיָּד עֲמַד מֹשֶׁה וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים מִלִּפְנֵי שִׁיתְרָצָה לָהֶם, כִּמְהָ שְׁנֵאמֵר (תשא שס, יא) וַיִּחַל מֹשֶׁה וגו', וְנִתְרָצָה לָהֶם הַקֵּב"ה, שְׁנֵאמֵר (שם, יד) וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָצָה וגו'. אָף עַל כִּי הָיָה בְּלִבּוֹ עֲלֵיהֶם, שְׁנֵאמֵר (שם, לד) וּבָיִוִם פָּקָדִי וּפְקָדוֹתַי עֲלֵהֶם חֲטָאֲתָם. כִּיּוֹן שֶׁנַּעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן, אָמַר ר' יהודה בְּרַבִּי שִׁמּוֹן הֵלֵךְ מֹשֶׁה וְהוֹרִיכִין אֲזָנוֹ בְּמִשְׁכָּן, אָמַר מֹשֶׁה תֵּאֵמַר שִׁישׁ בְּלִבּוֹ שֶׁל הַקֵּב"ה עַל יִשְׂרָאֵל, הֲדָא הוּא דְכָתִיב אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה', מִהוּ הָקֵל ה', אָמַר מֹשֶׁה שַׁעַד עֲכָשִׁיו הוּא עוֹמֵד בְּכַעֲסוֹ כְּנִגְדּוֹם וְהוּא בְּקוֹשִׁי עֲמָהֶם וְאִין הָקֵל אֵלַּא לִשׁוֹן חוּזָק, כִּמְהָ דְתֵימָא (יחזקאל יז, יג) וְאֵת אֵילֵי הָאֶרֶץ לָקַח, אוֹ הוּא מִתְרָצָה לָהֶם וְהוּא נוֹהֵג בְּמִדַּת רַחֲמִים עֲמָהֶם, הֲדָא הוּא דְכָתִיב ה', אִין ה' אֵלַא מִדַּת רַחֲמִים, שְׁנֵאמֵר (תשא לד, ו) ה' ה' קָל רַחוּם וְחֲנּוּן. מִיָּד פִּיִּסּוֹ הַקֵּב"ה שֶׁאִין בְּלִבּוֹ עַל יִשְׂרָאֵל כְּלוּם, כִּמְהָ דְכָתִיב (שם) וַיַּעֲבֹר ה' עַל פְּנֵיו, שֶׁהַעֲבִיר עַמּוֹ מִמֶּה וְעָבַר עַל פְּשָׁעֵיהֶם.

אמר רבי סימון, למה כתיב ב' פעמים ה', ה', אלא שפייסו הקב"ה ואמר לו למשה, מה לשעבר הייתי נוהג עמכם במדת רחמים עד שלא עשו אותו המעשה, כך עכשיו במדת רחמים אנהוג עמכם.

אמר רבי יהודה בר רב סימון, באותה שעה שמע משה קול נָאָה וְקוֹל מְשֻׁבָּח. לשעבר היה משה עומד והיה הדיבור בא לתוך אזנו כמין סילון ולא היה אחד מישראל שומע, אבל כשהיו פניו מאדימות היו יודעים שהדיבור בא אצלו, וכיון שנעשה המשכן שמע קול נאה. מה שמע, כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֵל חֲסִידָיו.

אמר רבי ברכיה הכהן בשם ר' יהודה ב"ר סימון, אמר הקב"ה למשה, לשעבר היתה איבה ביני לבין בני, שְׁנֵאמֵר וּבִין בְּנֵי, תַּחְרוּת' בִּינִי וּבִין בְּנֵי (וירמק להלן בהתירוש שבמסכת נדר, והוא מדרש מאד בדברי המדרש אלו, על פי הגמרא דשבת הללו שמיטלין 'איבה ותחרות' בין ישראל לאביהם שבשמים וכו', והוא מדרש מאד בדברי המדרש אלו, אלא שכאן בהקושיות קיצר בהעתק כל דברי המדרש). אבל עכשיו שנעשה המשכן, אהבה ביני ובין בני, שלום ביני ובין בני, הוּי כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, עַל שַׁעֲשׂוֹ הַמִּשְׁכָּן, וְאֵל חֲסִידָיו זֶה שֶׁבֶט לֹוי שֶׁכָּתוּב בּוֹ (ברכה לג, ח) וְלֹלֵיו אָמַר תִּמְסִיךְ וְאֶנְיוֹרִיךְ וְנִלְאִישׁ חֲסִידֶךָ וגו'.

ומנין אתה אומר שבמשכן הכתוב מדבר, שכן כתיב אחריו, אָךְ קְרוֹב לִירְאָיו יִשְׁעוֹ לְשֹׁכֵן כְּבוֹד בְּאֶרְצָנוּ, אימתי היתה שלום לישראל, בזמן ששָׁכַן כְּבוֹד הַקֵּב"ה בְּמִשְׁכָּן, כִּמְהָ דְתֵימָא (פקודי מ, לד) וּכְבוֹד ה' מָלָא אֶת הַמִּשְׁכָּן.

אמר רשב"ל, מה לי ללמד דבר זה מספר תלים, דברי 'תורה' היא, אפילו במקומה אינה חסרה כלום, רָאָה מִה כָּתִיב, וְיָשָׁם לָךְ שְׁלוֹם, אימתי, בְּיוֹם פְּלוּת מֹשֶׁה.

הלשון קוֹל הָדָר, כן הובא בעקידה ובישימח משה בלשון המדרש רבה דלעיל.

וכן הוא בתנחומא (סימן נה): וְהָיָה בְּיוֹם פְּלוּת מֹשֶׁה, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי שִׁמּוֹן, יוֹם שֶׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן נִכְנָס מֹשֶׁה וְהָיָה שוֹמַע 'קוֹל הָדָר', קוֹל נָאָה, קוֹל מְשֻׁבָּח. אָמַר מֹשֶׁה אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה', אָמַר לוֹ הַקֵּב"ה לְמֹשֶׁה, שְׁלוֹם אֲנִי מְדַבֵּר לָהֶם, שֶׁאִין בְּלִבִּי עַל בְּנֵי כְלוּם, שְׁנֵאמֵר כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֵל חֲסִידָיו וְאֵל יְשׁוּבוֹ לְכַסְּלָהּ, וְכָתִיב בְּתוֹרָה אָךְ קְרוֹב לִירְאָיו יִשְׁעוֹ וגו', אימתי ביום שהוקם המשכן. דאמר ר' יהושע הכהן בשם ר' אליעזר, שַׁעַד שֶׁלֹא הוּקָם הַמִּשְׁכָּן הָיָה 'תַּחְרוּת' בִּין הַקֵּב"ה לְיִשְׂרָאֵל, וּבָיוֹם שֶׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן נַעֲשֵׂה 'שְׁלוֹם', שְׁנֵאמֵר כִּי יִדְבַר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֵל חֲסִידָיו וְאֵל יְשׁוּבוֹ לְכַסְּלָהּ. אָמַר לִיה רַשְׁב"ל מִה לִי לְלַמּוֹד מִסְפַּר תְּהִלִּים, דְּבַר תּוֹרָה הוּא, וְאֶפִּילוֹ בְּמִקּוּמָה אֵינָה חֲסוּרָה כְּלוּם. מִה כָּתִיב לְמַעַל מִן הָעִנִּין, יִשָּׂא ה' פְּנֵיו אֵלֶיךָ וְיִשְׁמָע לָךְ שְׁלוֹם וגו', אימתי, בְּיוֹם שֶׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן.

וכן בילקוט שמעוני על תהלים (פרק פה, רמז תתלד): יוֹם שֶׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן נִכְנָס מֹשֶׁה וְהָיָה שוֹמַע 'קוֹל הָדָר' קוֹל נָאָה קוֹל מְשֻׁבָּח, אָמַר מֹשֶׁה אֲשַׁמְעָה מִה יִדְבַר הָקֵל ה', בְּדִין הוּא מְדַבֵּר, אוֹ בְּרַחֲמִים הוּא מְדַבֵּר, אָמַר לִיה

ס'איז געווען משעשו את העגל, היה שְנָאָה וְתַחֲרוּת ביני לבין בני ישראל, עכשיו שנעשה המשכן, איז שְׁלוֹם עִם יִשְׂרָאֵל, אימת שנבנה בית המקדש, שנאמר בסוף המקרא (שם, י) אֶךְ קָרוֹב לִירָאִי יִשְׁעוּ לְשֹׁכֵן כְּבוֹד בְּאַרְצֵנוּ, אין מִשְׁכָּן.

ח

קושיא ב-ג

ודקדק הישמח משה על ביאור הלשונות, קול הָדָר, קול נָאָה, וְקוֹל מְשָׁבַח. וגם מהו כוונת ענין הַשְׁלוֹם שדיבר הקב"ה לעמו דער ישמח משה ברענגט דעם מדרש, און פרעגט כמה קושיות²³ [דערויף].
(ב) [ומהם, דיש להבין] וואָס איז דאָס לשון קול נָאָה, קול הָדָר, [וְקוֹל מְשָׁבַח]²⁴.
(ג) [און] וואָס האָט ער געדאַרפט הערן דעם שְׁלוֹם²⁵, [ומהו הכוונה בזה].

ט

קושיא ד

גם להבין עוד מה שייך מה שייך לכאן כל ענין הפסוק אֲשַׁמְעָה מִה יְדַבֵּר וגו', אֶךְ קָרוֹב וגו', וענין שמיעת השלום
(ד) זיי פֿלאָגן זיך²⁶ וואו קומט דאָס עפֿעס [להפסוק שבפרשה, כל ענין הפסוק שבתהלים, ובפרט מה שמסיים שם הכתוב אך קרוב וגו']. און וואָס ברענגט עס דאָ דער מדרש.

י

ובאמת בסוף דברי המדרש מובן השייכות לכאן, כי דורש ענין זה גם מן 'סמיכות' הפסוקים, וְיִשָּׁם לָךְ שְׁלוֹם, וְיִהְיֶה כִּי־וָיָם כְּלוֹת מִשָּׁה. אבל יש לבאר עוד בזה לדרכינו

נאָר אין מדרש [אליין] שטייט נאָךְ ווייטער²⁷ [א' המשך דערצו].

[שמסיים דאמר רשב"ל] מִה לָנוּ, וואָס דאַרף מען האָבן פון ספר תהלים, ס'איז ממקומו הוא מוכרע, פונעם פסוק אליין, שנאמר וְיִשָּׁם לָךְ שְׁלוֹם, אימתי, וְיִהְיֶה כִּי־וָיָם כְּלוֹת מִשָּׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן²⁸. שְׁלוֹם איז געוואָרן ווען הקדוש ברוך הוא איז צווישן אידן, ווען מ'האָט אויפגעשטעלט דאָס משכן.
[אזוי] דְּרָשִׁיט ער פונעם סמיכות.

[וממילא לא קשה כל כך למה הביא זאת המדרש בכאן, וכדרך המדרשים בזה. אמנם נראה לבאר עוד בזה לדרכינו, בשייכות הפסוק תהלים לענין הפסוק שבהפרשה].

יא

הקדמה לקושיא ה

עוד דרשו במדרש, וְיִשְׁמְרָךְ מן המזיקים. ומסיים גם כן לפרש בזה את 'הסמיכות' להפסוק וְיִהְיֶה כִּי־וָיָם כְּלוֹת מִשָּׁה, דביום שהוקם המשכן כְּלוֹ המזיקין מן העולם

נאָךְ איז דאָ אין מדרש רבה²⁹, 'יְבָרְכֶךָ ה' וְיִשְׁמְרָךְ, וְיִשְׁמְרָךְ מן המזיקים.

הקב"ה, משה, שלום אני מדבר להם, אין בלבי על בני, שנאמר כִּי יְדַבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו, אימתי, אֶךְ קָרוֹב לִירָאִי יִשְׁעוּ לְשֹׁכֵן כְּבוֹד בְּאַרְצֵנוּ, אימתי, ביום שהוקם המשכן.

²³ עיינו שם בישמח משה בפרשתן בד"ה ויהי ביום כלות משה, שהקשה ב' קושיות, ולהלן שם בד"ה באופן אחר, הקשה עוד ח' קושיות.

²⁴ ובלשון הישמח משה: למה כָּפַל הענין במילות שונות, קול הָדָר, קול נָאָה, קול מְשָׁבַח. ותיבת קול אצל כל אחד למה [ועי"ש מה שמדייק עוד בזה].

²⁵ ובלשון הישמח משה: מה זה שהשיב לו השי"ת שלום אני מדבר.

²⁶ ובלשון הישמח משה: מה שייכות יש להפסוק אֶךְ קָרוֹב וגו', לכאן.

²⁷ ראה זה לעיל 'בסוף' הערה י.

²⁸ שהוא הפסוק שלאחר זה.

²⁹ במדבר רבה (יב, ג): וְיִהְיֶה כִּי־וָיָם כְּלוֹת וגו'. הדא הוא דכתיב (תהלים פרק צא) יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עֲלֵיוֹן. אמר רב הונא בשם רבי אידי, מי אמר המזמור הזה, הֵינּוּ סְבוּרִים שְׂבָא וְשִׁלְמָה וְאֶמְרוּ, וְלֹא אֶמְרוּ אֵלָּא מִשָּׁה, הֵה"ד יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עֲלֵיוֹן.

דערנאך איז ער מאַרץ דאָרטן אין מדרש אין (דעם ענין פון) שיר של פגעים^ב (תהלים פרק צא), וואָס דוד המלך^א האָט (דאָרט) געזאָגט יפּל מצדָה אֶלָּה (תהלים שם, ז), מ'דאָרף האָבן שמירה פון הקדוש ברוך הוא (לשמור אותנו) פון די מַזִּיקִים וואָס זענען דאָ בעולם, אזוי ווי דוד המלך האָט געזאָגט יפּל מצדָה אֶלָּה.

יב

(ובסוף הענין) זאָגט ער דאָ אויך די זעלבע (סיום), דער מדרש 'ווייטער'.
(אמר רשב"ל) פאָרוואָס ברענגסטו מיר פון ספר תהלים, ס'איז פון 'פסוק' [שכתורה]

זה משה שישב בסתר עליון, שנכנס בתוך הענן שהוא סתר עליון וכו'. בַּצֵּל שֶׁ־דִּי יִתְלוֹנֵן, שלן שם לנינות הרבה, שנאמר (תשא לר, כח) וַיְהִי שֵׁם עִם ה' אֲרֻבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה. והוא אמר אמר לה' מחסי וגו'.
דבר אחר ישב בסתר עֲלִיוֹן וכו', ג' דברים שמע משה מן הקב"ה והרתיע לאחוריו. כיון שאמר לו וַתִּגְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ (תשא ל, יב), אמר משה מי יוכל ליתן כופר נפשו וכו', נטל הקב"ה כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד והראה לו למשה זה יִתְנוּ (שם, יג), כזה יתנו. וכן בשעה שאמר לו הקב"ה צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קָרְבְּנֵי לִחְמֵי לֶאֱשִׁי (פנחס כח, ב), אמר משה מי יוכל להספיק וכו', אמר לו הקב"ה איני מבקש לפי כחי, אלא לפי כחך, וְאִמַּרְתָּ לָהֶם זֶה הָאֱשֶׁה וגו' (שם, ג). וכו' וכן בשעה שאמר לו הקב"ה וְעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכְנִיתִי בְּתוֹכָם (תרום כה, ח), אמר משה מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו, הִנֵּה הָאֲשִׁמָּה וְשָׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּהוּ וגו' (מלכים א' ח, כח) וכו'. אמר הקב"ה איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחך וכו', איני מבקש מידך אלא עשרים בדרום ועשרים בצפון ושמונה במערב, לכן משה אמר ישב בסתר עֲלִיוֹן, הקב"ה שהוא יושב בסתרו של עולם, הוא רואה את הכל ואינו נראה, [בַּצֵּל שֶׁ־דִּי יִתְלוֹנֵן] הוא נתאזהר ללון בצילנו וכו'.

אמר לה' מחסי [וגו'], שיר זה של פגעים אמר משה בשעה שהיה עולה להר, שהיה מתיירא מן המזיקין וכו'. אֶלְקֵי אֲבֹתָנוּ בּוֹ, שבשמו אני מבריה את המזיקין ואת מלאכי חבלה. פי הוא יִצְלֶךְ, אמר לו הקב"ה בי בטחת, אני עומד לך. פי הוא יִצְלֶךְ פּוֹחַ יְקוֹשׁ, מצדעה דציידא. מִדְּבַר הַהוּא, מדבר שהוא מכביא הוות בעולם. בְּאִתְּרֵהּ יִסֵּף לָךְ, בזכות התורה שנתנה מימינו של הקב"ה וכו'. וְתַחַת פְּנֵי תַּחֲסָה, מי שבא לחסות תחת כנפיו של הקב"ה, הוא לו צִנָּה וְסִתְרָה של אֲמַת. מהו צִנָּה וְסִתְרָה אֲמַתוֹ, ארשב"ל אמר הקב"ה זיין אני עושה לכל מי שהוא סוחר באמתה של תורה. אמר רבי שמעון בן יוחאי אמתה של תורה זיין הוא לבעליה וכו', זיין נתן הקב"ה לישראל בסיני ושם המפורש כתוב עליו. לֹא תִירָא מִפֶּחַד לִלְלָה, מן אגרת מה מחלת ומרכבתה, ולא מכל המזיקים המושלים בלילה. מחץ יַעֲזֹב יוֹמָם, א"ר ברכיה יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושת כחץ, ומי יצילך ממנו, שילוח הקן, שכן כתוב למעלה פי הוא יִצְלֶךְ מִפַּח יְקוֹשׁ, אין פח אלא צפור, כענין שנאמר (שמוס ג, ה) הִתְחַל צִפּוֹר עַל פֶּחַ הָאָרֶץ וכו'. מִדְּבַר בְּאִפְלֵ יִתְלֶךְ, מי שמעשיו באופל, הדבר שולט בו, וכן הוא אומר (חבקוק ג, ה) לִפְנֵי יְלֶךְ דְּבַר וַיֵּצֵא רֶשֶׁף לְרוּגְלֵי, אף כאן הוא אומר מִקְטֵב יִשׁוּד צְהָרִים, רבנן אמרין שד הוא וכו', ולמה קרי ליה קטב וכו' דהוא בזא סוגייה דירמא מן ראשיהן דד' עד סופיהן דתשע [שעות], ר' לוי אמר דהוא בזיו סוגייה דטירא מן סופיהן דד' עד ראשיהן דתשע וכו', ומירי שולט משבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב וכו' [ועי"ש עוד ואכ"מ]. יפּל מצדָה וגו', רב יצחק אמר הדיד (שמאל) שהיא שולטת על מצוה אחת, זו מצות תפילין, כתיב בה יפּל מצדָה אֶלָּה, 'שנמסר' לה אלה מלאכים לשומרו. אבל הימין שהיא שולטת במצות הרבה, וְרִבְכָּה מִימִינָהּ, רבבות של מלאכים 'נמסרים' לה. א"ר חנינא ב"ר אבהו אינו אומר ימסרו לך אלא 'יפול' וכו', הם נופלים וכו'. בנוהג שבעולם אדם נמסר לאלף איש, עליו לזון אותן, למה שהן מוסרין לו לשומרו, והקב"ה מוסר לאדם הזה אלף מלאכים משמאלו ורובו מימינו, לטובתו ולשומרו. אֶלֶּיךָ לֹא יָגֵשׁ תַּזוּזוֹן אוֹתָם, רק בְּעִינֶיךָ תביט שלותך, וְשָׁלַמְתָּ רִשְׁעִים תִּרְאָה, מה שישלם הקב"ה לרשעים כמעשיהם תראה. ו פי אֲתָה ה' מחסי וגו', א"ר חנינא, אמרו ישראל, הקב"ה אתה נותן את התורה בתחתונים אצלנו, ושכינתך תשרה בעליונים, הה"ד פי אֲתָה ה' מחסי שנתת לי תורתך, ועליון שמת מעונך, ואתה שמת מעונך בעליונים. לֹא תִאָּנֶה אֶלֶּיךָ רָעָה, כמה דתימא (משלי יב, כא) לֹא יִאָּנֶה לְצַדִּיק כָּל אָוֶן.

וַיִּגַע לֹא יִקְרָב בְּאִתְּלָהּ, א"ר יוחנן עד שלא הוקם המשכן היו המזיקין מתגרין בעולם לבריות, ומשהוקם המשכן ששרה השכינה למטה, כָּל המזיקין מן העולם, הה"ד וַיִּגַע לֹא יִקְרָב 'בְּאִתְּלָהּ' זה אהל מועד.

אמר רשב"ל מה לך אצל ספר תהלים, והלא במקומו אינו חסר, וְרִבְכָּה ה' וְיִשְׁמְרֶךָ מן המזיקין, אימתי, וַיְהִי בְיוֹם כָּלוּת מֹשֶׁה, מהו ביום כלות, שכלו המזיקין מן העולם.

^א היינו לאחר דברי המדרש דלעיל שבקושיא ב. [אבל ענין וישמרך מן המזיקין, הוא לאחר ענין שיר של פגעים].

^ב הוא מזמור יושב בסתר, שנקרא כך בדברי חז"ל, וכמבואר בגמרא שבעות (טו). ופירש שם רש"י: פגעים, מזיקין, שפוגעין בני אדם להזיקה [והיינו שמזמור זה הוא שמירה נגדם, ומדבר מענין זה].

^{כא} הכוונה על שהוא מזמור שבספר תהלים, שחזר דוד המלך ואמר. אבל הוא מהי"א מזמורים שאמרו משה רבינו, וכמבואר במדרש דלעיל, ועוד.

געדרינגען, ממקומו הוא מוכרע, [שנאמר] וַיִּשְׁמְרֶךָ מִן הַמַּזִּיקִים, אימתי, וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה, 'פְּלוֹת', שְׁפָלוּ הַמַּזִּיקִים, ס'הָאָבֵן זִיךְ 'אויפגעהערט' די מַזִּיקִים.

יג

[און] אַזוי שטייט [אויך דארט] ווייטער אין מדרש רבה^{כב}, א פֿאַר שטיקלעך נאָכדעם וואָס ער שטעלט אַוועק די מימרא, וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת לְהָקִים וגו', בַּיּוֹם 'הָקִים' לא נאמר, אלא בַּיּוֹם פְּלוֹת, יום שכלו הַמַּזִּיקִים מן העולם, ס'הָאָבֵן זִיךְ דאָ אויפגעהערט די מַזִּיקִים.

יד

קושיא ה

[על כל פנים] זאָגט דאָךְ דער מדרש אויף דעם סְמִיכוֹת [ברכת כהנים לפרשה שלאחריה, שזה קאי] אויף דעם וַיִּשְׁמְרֶךָ מִן הַמַּזִּיקִים, אַז 'דאָס' איז דאָס סמִיכוֹת [מיט] בַּיּוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה.

טו

ויש להבין שדרשו כאן ב' ענינים נפרדים מסמיכות הפסוקים. ומהראוי לקשר ב' הענינים אהדדי, ענין ברכת השלום, וענין השמירה מן המזיקין

(ה) לכאורה דאָס גאַנצע [דרשת סמוכים, הרי מלבד וואָס] ס'איז אַ פלוגתא פון כמה תנאים^{כג} [ודרשו סמוכים, ור' יהודה דסובר] אַז מ'דַּרְשֵׁנִט נישט קיין סמוכים, נאָר אין משנה תורה^{כד}.

אויסערדעם [הרי קשה] וויאָזוי איז געדרינגען צוויי זאָכן [מן הסמיכות. שהרי לכאורה] פון אַ דַּרְשׁ פון סמוכים איז נאָר געדרינגען איין זאָךְ, [און דא] איין מאָל זאָגט ער [שוין] אויף שְׁלוֹם [אַז דאָס] איז געדרינגען גאָר פון סמיכות, און דאָ זאָגט ער [אַז] פונעם בַּיּוֹם פְּלוֹת מִשָּׁה און דעם וַיִּשְׁמְרֶךָ, פונעם סמיכות [איז געדרינגען] שכלו הַמַּזִּיקִים. [ולכן נראה לפרש כי ב' ענינים אלו, השמירה מן המזיקין, וברכת השלום, הם מישך שייכי אהדדי].

טז

קושיא ו

להבין מה שאמרו שביום שהוקם המשכן בלו המזיקין מן העולם, דאי אפשר לפרש שכלו לגמרי, דאם כן מהיכן היו המזיקים בדורות שלאחר זה, דהלא מצינו גם בימי הגמרא שהיה שכיח מזיקים, אלא שגורו עליהם שלא יעברו עוד בישוב

(ו) דערנאָךְ ברויך מען צו פֿאַרשטיין [מה שדרשו כן] ס'האָט זיך 'אויפגעהערט' די מַזִּיקִים, מ'טרעפט נאָךְ שפעטער - אין די גמרא^{כה} - אַז זיי האָבן זיך געפֿאַרכטן פֿאַר מַזִּיקִים, תנאים ואמוראים, [און די גמרא] זאָגט דאָךְ^{כו} אַז אביי האָט זיי גאָר פֿאַרטריבן

^{כב} במדבר רבה (שם, ט): דבר אחר בַּיּוֹם פְּלוֹת, בַּיּוֹם 'הָקִים' אין כתיב כאן, אלא בַּיּוֹם 'פְּלוֹת', בַּיּוֹם שכלו המזיקין מן העולם.

^{כג} כמבואר בגמרא יבמות (ד), עיין שם ובגמרא ברכות (כא:).

^{כד} ועיין מה שכתבנו להלן בהערה סג, מה ששייך גם לכאן.

^{כה} בברכות (ו) ופסחים (ק"ב-ק"ג), ועוד בכ"מ.

^{כו} בגמרא פסחים (ק"ב): דתניא לא יצא יחידי בלילה, לא בלילי רביעיות, ולא בלילי שבתות, מפני שאגרת בת מחלת היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין, וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו. ○ מעיקרא הוו שכיחי כולי יומא, זמנא חדא פגעה ברבי חנינא בן דוסא, אמרה ליה אי לאו דמכרוך עלך ברקיע הזהירו בחנינא ובתורתא, סכנתך. אמר לה אי חשיבנא ברקיע, גוזר אני עליך שלא תעבורי בְּיִשּׁוּב לעולם, אמרה ליה במטותא מינך שבק לי רווחא פורתא, שבק לה לילי שבתות וְלִילֵי רביעיות. ○ ותו חדא זמנא פגעה ביה

אסאך, פון די מקומות פונעם ישוב. על כל פנים דער פחד פון די מזיקים איז נאך געבליבן, און דאָ זעט אויס [אז ס'איז] פֿלוי.

יז

ביים מבול אפילו, האָט מען זיי אויך מיטגענומען אין די תיבה.
[ווייל] דער בורא כל עולמים האָט נישט געוואָלט באַשאַפֿן קיין בְּרִיאָה חֲדָשָׁה [לאחר המבול], נאָר ס'זאָל בלייבן [ממה שנבראו בששת ימי בראשית].
[וכמו שדרשו כן בהפסוק ומִכָּל הַחַי וּמִכָּל הַבְּשָׂר (וכדלהלן בסמוך)].

יח

נו וויאזוי איז דאָס עפעס [שביום הקמת המשכן נכלו מן העולם].
ממה נפשך, איז דעמאָלטס געווען 'פֿלוי' [לגמרי], ס'האָט זיך אויסגעלאָזט אינגאַנצן, [אם כן] וויאָזוי זענען זיי צוריק געוואָרן.
[אלא מאי] האָט דאָך עפעס געמוזט בלייבן. [והראיה] אַז אפילו אין די תיבה [שטייט] וּמִכָּל הַחַי מִכָּל הַבְּשָׂר (נח ו, יט) זאָגט דאָרט רש"י^{יז}, אַז די מְזִיקִים האָט מען אויך מיטגענומען אין די תיבה.
[ואם כן גם בבנין המשכן] האָט דאָך שוין נישט געקענט זיין פֿלוי [לגמרי], ס'האָט געמוזט עפעס בלייבן ..

יט

אַז דער בורא כל עולמים האָט זיי באַשאַפֿן, איז דאָך עפעס דאָ אַן עֲנִיָּן^{יח} [דערין, מה שיש בהם צורך לעולם. שהרי] הקדוש ברוך הוא האָט דאָך נישט באַשאַפֿן כּחַנּם קיין שום זאָך.
[ואפילו] אונז פֿאַרשטיי מיר נישט [הטובה לעולם שיש בזה], אָבער על כל פנים מָה רַבּוּ מַעֲשֵׂיהָ ה' [תהלים קד, כד] מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבֹּתֶיהָ^{יט} [תהלים צב, ו], [והוא יודע מה שיש בהם צורך וטובה לעולם].

באב"י, אמרה ליה אי לאו דמכרזי עלך ברקיע הזהרו בנחמני ובתורתו, הוה סכנתין. אמר לה אי חשיבנא ברקיע גוזרני עלייכי שלא תעבורי בַּיָּשׁוּב לעולם. הא קא חזינן דעברה, אמרי הני גזייתא נינהו דשמטי סוסיא ואתו דברי להו [פירש"י: כשמהלכים במבואות שבילי כרמים, וטוסינן משתמטין מכאן ובורחין ביישוב, אָתוּ ודברי להו (פ"י באים ולוחקין אותם משם)].

^{יב} ברש"י (נח ו, יט): וּמִכָּל הַחַי מִכָּל הַבְּשָׂר שְׁנֵי וגו'. אמר רבי הושעיא, אפילו רוחות נכנסים עם

נח אל התיבה, שנאמר מִכָּל הַחַי, מאותן שנבראו להם נפשות ולא נברא להם גופין [והיינו השדים, וכמבואר בבראשית רבה (ו, ה) וַיַּעַשׂ אֱלֹקִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ (בראשית א, כה) וכו', רבי אומר אלו השדים, שברא הקב"ה את 'נשמתן' וברא לבראות את 'גופן' קִרְשָׁהּ שֶׁשָּׁבַת ולא בראן].

^{יג} ועיין מה שביאר רבינו בענין זה באורך בס"ג נח תשט"ו (לשון קדשו קסז ח"ב). ומה שהיה צורך בדבר שיתקיימו מהם גם לאחר המבול.

^{יג} עיין בפסיקתא רבתי (פרשה ו): זה שאמר הכתוב (מִה רַבּוּ) [מה גָּדֹלוֹ] מַעֲשֵׂיהָ ה' מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבֹּתֶיהָ (תהלים צב, ו), בא וראה נפלאותיו של הקב"ה, בורא עולמות לתוך עולמות, ברא עולמות וברא לתוכם בני אדם, ברא עולמו ברא בו בני אדם והמזיקין, מזיקין רואין בני אדם ואין בני אדם רואין אותן, ברא מזיקין ומלאכי השרת, ומלאכי השרת רואין את המזיקים והמזיקים אינם רואין למלאכי השרת, ברא מלאכי השרת והמזיקים ובני אדם, הוא רואה את הכל ואין כל בריות רואים אותו, הוי מאד עמקו מחשבותיך.

ועיין בילקוט שמעוני (תהלים רמו תתסב) שמביא דברי הפסיקתא אלו, על הפסוק מִה רַבּוּ מַעֲשֵׂיהָ ה' כָּל־מַחֲמָה עֲשִׂיתָ.

כ

קושיא ז

להבין שייכות הפסוקים דלעיל בתהלים, כי ידבר שלום
אל עמו, אך קרוב ליראיו ישעו לשבן כבוד בארצנו

ז) און דערנאך [יש להבין עוד ההמשך פון] דעם 'גאנצן פסוק' [אליין, מה שהביא במדרש
דלעיל (שבקושיא ב-ד)], וואָס ער זאָגט **כִּי יִדְבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ** [וְאֵל חֲסִידָיו וְאֵל יְשׁוּבוֹ לְכַסְלָה,
והדר אמר אף קרוב ליראיו] **ישעו, לשבן כבוד בארצנו**.
[ובפרט לפי דרשת המדרש, מה שייך לכאן הלשון אף קרוב ליראיו ישעו, והלשון 'בארצנו']

כא

ישוב הקשויות

חקדמה לישוב קושיא ו

קודם האב איך גערעכנט, קען זיין [לבאר] וואָס איז דער פֿלו המזיקים (קושיא ו).
ס'איז נישט טייטש אז זיי זענען .. ס'איז געווען פֿלִיָה, זיי זענען נאָכד געוואָרן מן
העולם.
נאָר [הכוונה על דרך וואָס] ס'איז א פלוגתא אין מדרש, און ילקוט^א, רבי יהודה
מיט די רבנן^ב, אויף דעם פסוק והשבתי חיה רעה מן הארץ.

כב

בפסוק והשבתי חיה רעה מן הארץ נחלקו בתורת כהנים, דר' יהודה סובר שיאבדו לגמרי, ור' שמעון סובר כי
ישארו בעולם אבל לא יהיו עוד מוזיקין וטורפין, שזהו יותר כבוד ה'. וכן הוא אומר מןמור שיר ליום השבת,
למשבת מוזיקים מן העולם, שלא יזיקו

רבי יהודה זאָגט, והשבתי חיה רעה [מיינט] שלא יהיה בעולם, ס'וועט גאָר נישט
זיין [בעולם], דאָס איז טייטש והשבתי.
- דאָס גייט דאָך אַרויף אויף לעתיד דאָרטן, די אַלע ברכות [שבפרשת בחקותי.
והפסוק והשבתי חיה רעה] דעס גייט דאָך אַרויף אויף אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, [און] דאָרט זאָגט
דאָך שוין דער רמב"ן^א אז דאָס וועט אַלעס נאָר [זיין לעתיד], ס'איז נאָכנישט געווען

^א בתורת כהנים (בחקותי ב, א-ב): והשבתי חיה רעה מן הארץ. רבי יהודה אומר, מעבירים מן העולם. רבי שמעון
אומר, משביתן שלא יזיקו. אמר רבי שמעון, אימתי הוא שבחו של מקום, בזמן שאין מזיקים, או בזמן שיש
מזיקים ואין מזיקים, אָמור בזמן שיש מזיקים ואין מזיקים. וכן הוא אומר מןמור שיר ליום השבת, למשבית
מזיקים מן העולם, משביתן שלא יזיקו. וכן הוא אומר (ישע' יא, ו-ח) וְגַר זָאֵב עִם כֶּבֶשׂ, וְנֶמֶר עִם גְּדִי יִרְבֶּץ,
וְעֵגֶל וּכְפִיר וּמְרִיא יִחָדוּ, וְנֶעַר קֶטֶן נִהַג בָּם. ופֶּה רַב תִּרְעִינָה יַחְדוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִּיָּהּ, וְאַרְיֵה כִּבְקָר יֹאכֵל תֶּבֶן.
וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֹר פֶּתֶן, וְעַל מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גְמוּל יְדוֹ הָדָה. מלמד שתינוק מִיִּשְׂרָאֵל עתיד להושיט את ידו לתוך
גלגל עינו של צפעוני, ומוציא מרה מתוך פיו.

^א בילקוט שמעוני (בחקותי רמז תרעב, וישע' רמז תיז) שהביא שם דברי התורה כהנים.

^ב לפנינו הוא רבי שמעון, וכמו שמזכיר רבינו להלן. אמנם עיין בילקוט שמעוני על ישע' (פרק יא, רמז תיז)
דאיתא כן גם על שם רבי יוחנן. וז"ל שם: והשבתי חיה רעה מן הארץ, אמר רבי שמעון משביתן שלא יזיקו.
אמר רבי יוחנן, אימתי הוא שבחו של הקב"ה, בזמן שיש מזיקין או בזמן שאין מזיקין, הוי אומר בזמן שיש
מזיקין ואין מזיקין.

^ב ברמב"ן בחקותי (כו, יב): ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן, לא הרבים ולא היחידים
מהם, שלא עלתה זכותם לכך וכו'. ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל (בתורת כהנים בחקותי) שיזכירו בפסוקים האלה
לעתיד לבוא, מלמד שתינוק מִיִּשְׂרָאֵל עתיד להיות מושיט וכו', עתיד הקב"ה לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא.
כי לא נתקיים [עדיין], אבל יתקיים עמו בזמן השלימות.

אזא זמן אז ס'זאל זיין אזוי מוכשער [דער דור], אן א שום פגם, אזוי ווי ס'וועט זיין לעצטער. דעמאלטס וועט דאס אלעס מקוים ווערן. –
על כל פנים זאגט רבי יהודה, אז וְהִשְׁבַּתִּי חֵיהָ רָעָה [מיינט אז] ס'וועט נישט זיין פֿעולם.

כג

און די רבנן זאגן ניין, – און רבי שמעון זאגט אויך אזוי, – [ווייל] איזזהו כבוד של השם יתברך, צי איז מער פֿבוד אז ס'איז נישטאָ, צי אז ס'איז יאָ דאָ און אז ס'טוט נישט [שעדיגן]. זאגט ער, אָלאַ מאי דאָס איז אַ גרעסערער כבוד, אז דער מזיק איז דאָ, אָבער ער טוט נישט.

וכן הוא אומר (תהלים צב, א) מְזִמּוֹר שִׁיר לַיּוֹם הַשַּׁבָּת, [וקאי על] לעתיד לבוא, שמשבית המְזִיקִים, מ'וועט מְשַׁבֵּית זיין דעם כח פון די מזיקים, וועט זיין לעתיד לבוא לַיּוֹם הַשַּׁבָּת, דער כח פון די מזיקים וועט נִשְׁבַּת' ווערן, מ'וועט זיי פֿארשטערן מן העולם, ס'וועט פֿארשניטן ווערן [דער כח ההיזק] און ס'וועט נישט מזיק זיין.

אפילו זיי וועלן גאָר זיין [בעולם] די אַלע בְּרוּאִים, אָבער ס'וועט זיך אויפהערן די בחינה פון 'מְזִיק' זיין.

כד

[עכ"פ] איז דאָס אַ פֿלוגֶתֶת הַתְּנָאִים, וואָס דער פֿשט איז [אין] וְהִשְׁבַּתִּי. צי ס'וועט גאָרנישט זיין, צי ס'וועט זיין בעולם און ס'וועט נישט מזיק זיין.
זאָגן די רבנן מיט רבי שמעון, אז דאָס איז מער פֿבוד, אז ס'איז דאָ בעולם און מ'טוט גאָרנישט.

כה

וביאר הרמב"ן כי לעולם מתחלת הבריאה לא היו החיות טורפין, וזה נתהווה רק לאחר חטא אדם הראשון. ולעיתיד לבא יחורו טבע החיות כבתחילת הבריאה, שלא יהיו טורפין [און] דער רמב"ן^{יד} איז מְרַמֵּז אויף דער פֿלוגֶתֶת, [און] ער זאגט אַ הֶסְכֵּר [דערצו].

^{יד} ברמב"ן בחקוטי (שם, ו) וְהִשְׁבַּתִּי חֵיהָ רָעָה מן הָאָרֶץ. על דעת רבי יהודה שאמר מעבירן מן העולם, הוא כפשוטו, שלא יבואו חיות רעות בארצם. כי בהיות השבע וברכות הטובה, והיות הערים מלאות אדם, לא תבאנה חיות בישור. ו על דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו, יאמר וְהִשְׁבַּתִּי רַעַת החיות מן הָאָרֶץ. והוא הנכון, כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות, כאשר היה העולם מתחילתו, קודם חטאו של אדם הראשון, אין חיה ורמש ממית אדם, וכמו שאמר (ברכות לג.) אין ערוד ממית אלא חטא ממית. וזה שאמר הכתוב (ישעי' יא, ח) וְשִׁעֲשַׁע יוֹנָק עַל חֹר פֶּתֶן, וכן וּפְרָה וְרֵב תִּרְעֶנָּה וגו' וְאָרְיָה כִּכְקַר יֹאכַל תֶּבֶן (שם, ז), כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם, כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם, והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו, כיודע כי בטרפם האדם פעם אחת, יוסיפו להיות רעים יותר, וכן אמר הכתוב (יחזקאל יט, ג.) וְיִלְמַד לִטְרֹף טִרְף אָדָם אֶכֶל. ונהנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה, דכתיב (בראשית א, ג.) וְלִכְל חַיַּת הָאָרֶץ וְלִכְל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל רֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֵרֶק עֵשֶׂב לְאֶכְלָה, ואמר הכתוב (שם) וְיָהִי כֵן, כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד. ואחר כך למדו הטרף, מפני החטא הממית, כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול, והזהיר על האדם (נח ט, ה) וְאָךְ אֶת דְּמָמְךָ לִנְפֹשֹׁתֶיךָ אֲדַרֵּשׁ וגו' אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם, ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה, נשארו על מנהגם לטרוף. ובהיות ארץ ישראל על השלימות, תשבת רעת מנהגם, ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם, וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח (ט, ו). ועל כן אמר הכתוב על יָמֵי הַגּוֹאֵל היוצא מגזע ישי, שישבו השלום בעולם, ויחדל הטרף ורעת הבהמה וכל הרמש, כאשר היה בטבעם מתחילה. והכוונה היתה בו על חזקיהו, שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד, ד.), ולא עלתה זכותם לכך, ויהיה המעשה על המשיח העתיד לבא.

לעולם - זאָגט ער, - די בריאה איז געווען [מתחילה] אַז ס'זאָל נישט זיין קיין כח פון מזיק זיין, די בריאה איז געווען אַן דעם כח ההיזק. נאָר דאָס איז געוואָרן נאָכ'ן חטא אדם הראשון, האָט דאָס געברענגט אַ כח הטומאה בעולם, איז געוואָרן [אז] אפילו חיות זאָלן ברענגען לְטָרֶף ..

ער גיט עס דאָרטן צו פאַרשטיין. [און] דער תמצית דערפון [איז], אַז דורכן חטא איז דאָס געוואָרן, אַז ס'האָט באַקומען [דעם כח ההיזק], דעם מין האָט באַקומען דעם כח מזיק צו זיין. ס'האָט באַקומען די תאָנה [דערצו], און דאָס טבָעיות [לטרופ טרף]. דאָס טבעיות לְהִזִק, איז געוואָרן דורכן חטא.

און לעתיד ס'וועט זיין דער עולם התיקון, וועט עס צוריק זיין אַזוי ווי ס'איז געווען ביים תחלת הבריאה.

כו

איבערדעם דאָס איז דער פֿשט [מזמור שיר ליום השבת] שמשבית כל המזיקים, דער 'כח המזיק' וועט זיך אויפהערן, ס'וועט זיך אויפהערן 'די כוחות' י"ה.

כז

ביאור הנמרא בענין תרנגולתא דאגמא

איך האָב געזאָגט פאַר עטליכע וואָכן [צוריק] י"ה, כ'האָב געזאָגט ביי שלש סעודות באמצע הדברים [לבאר] מיט דעם רמב"ן, אַז דאָס איז פֿשט אין די גמרא, [וואָס] די גמרא זאָגט אין חולין אין סוף פרק אלו טריפות י"ה ביי די סימני עופות, ביי די סימני חיות ועופות, זאָגט די גמרא [אז] תרנגולתא דאגמא האָט מען גע'דַרְשֵׁנִט [ברבים] אַז ס'איז פֿשר. - אַזוי ווי תוספות זאָגט (כדלהלן). - מ'האָט עס געגעסן.

און דערנאָכדעם איז [געווען] דַרְש מְרִימָר אַז ס'איז טמא, ס'איז אַן עוף טמא. זאָגט די גמרא פאַרוואָס, [ווייל] חַזִּינָה דַרְסָה, מ'האָט געזען ס'איז דוֹרְס, ס'האָט אַ סימן טומאה.

כח

און תוספות איז מסביר י"ה, פריער אַז ס'האָט נישט געהאָט דעם סימן טומאה ס'זאָל דורס זיין, האָט מען זיך פאַרלאָזט אויף די אַנדערע סימנים, האָט מען עס אויף דעם אַרױף געגעסן. [אַבער] דערנאָך אַז מ'האָט אָבער געזען אַז ס'איז דורס, האָט מען עס מַחְלִיט געווען לטומאה, פאַר אַן עוף טמא.

י"ה ועיין עוד בזה בדברי יואל בחקותי (עמוד תי) מסעודת ל"ג בעומר תשי"ב.

י"ה בס"ג שמיני תשכ"ד, כששבת אַז רבינו לאחר הפסח בעיר מיאמי לאיזה שבועות, לאחר שנתחזק רבינו ממחלת השושנה שחלה בסוף החורף שנת תשכ"ד.

ועיין ענין זה גם בס"ג שמיני תשי"ג (לשון קדשו קמא, מן אות לו), שמיני תשי"ח, שמיני תשכ"א (לשון קדשו קפח). (ובדברי יואל שמיני עמוד רנו, וע"ע שם בעמוד רסב). ובס"ג נח תשט"ו (לשון קדשו קסז, ח"א), נח תשכ"ז (ובדברי יואל נח עמוד קלב-קלב).

י"ה בגמרא חולין (סב): אמר רב פפא, 'תרנגולא' דאגמא אסירא, 'תרנגולתא' דאגמא שריא, וסימנין עמוני ולא עמונית. ○ דַרְש מְרִימָר, תרנגולתא דאגמא אסירא, חַזִּינָה דַרְסָה וְאִכְלָה [פירש"י: ראוה חכמים שדורסת ואוכלת], והיינו גירותא [דאמרינן לקמן בפרק כל הבשר (חולין קט): אסר לן גירותא, שרא לן לישנא דכוורא, שטעמו כטעמן].

י"ה בתוספות (חולין סס): חזיוה רבנן דדרסה ואכלה. מתחלה היו סבורים דלא דרסה ואכלה, ובהאי סימנא לחודיה היו אוכלים אותו, דלא חיישינן לפרס ועזניה, דלא שכיחי ביישוב, או קיים ליה בגויה דלאו ממין פרס ועזניה הוא [עיי"ש בהסוגיא ותבין].

כט

[א] לכאורה איז דאָס ענין אַ פֿלאַ עצום.

[דהנה] מ'טרעפט נישט [בשום מקום און] חכמינו ז"ל זאָלן זיך טועה זיין חלילה, [דהלא] פֿל רז לאַ אָנים להו"ט, זיי האָבן אַלעס געוואוסט, [וידעו בכל עוף] וועלעכעס איז דורך און וועלעכעס איז נישט, - [וגם] אַלעס איז דאָך געווען בַּקבֿלָה [מסיני איש מפי איש], - זיי האָבן געוואוסט 'פֿל הטבֿעיות' בְּרוּחַ קִדְשִׁם. על כל פנים יהיה איך שיהיה, זיי האָבן דאָס אַלעס משיג געווען, [ואם כן] וויאזוי איז דאָ עפעס [געווען] אַזאַ טעות 'פריער', און 'דערנאָך' האָט מען געזען [הערשט אז ס'איז דורס], פֿאַרוואָס האָט מען דאָס פריער נישט געזען.

ל

[ב] איבערהויפט [ביי] אַ מידי דאכילה, איז דאָך צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם^ט.

די הייליגע תנאים ואמוראים, אַז זיי האָבן מחליט געווען אַ דבר הלכה, וואו איז געקומען אַזאַ מכשול לידם, אַז זיי האָבן דאָס אַרויסגעגעבן [להיתר] האָט דאָך דער גאַנצער כלל ישראל דאָס געגעסן, אין אַזאַ זמן פון די תנאים ואמוראים, וויאזוי איז דאָס עפעס געווען עפעס אַזאַ טעות ..

לא

[ג] אויסערדעם דאָרף מען צו פֿאַרשטיין, און חלילה אַז ס'איז שוין יאָ אַזוינס געשען, וואָס דאָרף מיר די גמרא דאָס אַראָפֿשטעלן אין די גמרא, [והלא] מאי דהנה הנה.

דער עיקר איז דאָך [להודיע אויף] שפעטער, אַז מ'האָט מחליט געווען די הלכה אַז ס'איז דורס און ס'איז טמא, איז דאָך אַזוי די הלכה. איז דאָך קיין שום נפקא מינה נישט צו וויסן וואָס דער טעות איז געווען 'פריער'. וואָס דאָרף מען דאָס אַראָפֿשטעלן און באַשרייבן אין די גמרא, אַז ס'איז געשען אַ מעשה, די הייליגע חכמים האָבן זיך טועה געווען און מ'האָט עס מתיר געווען, מ'האָט עס געגעסן.

לב

אַלָּא [מאי] האָב איך געזאָגט, דאָס איז [מבואר] לויט דעם רמב"ן, אַז דער כח הדורס, דער כח הטומאה [און] דער כח המזיק, דאָס איז גיווענדט אין די מעשה בני אדם ..

נו פֿאַרוואָס דאָס איז געוואָרן, פֿאַרוואָס נאָר ביי די עופות טמאות [יש כח המזיק

^ט לשון הרגיל בוהר ובספרים, על פי לשון הפוסק בדניאל (ה, ו) וְכָל רֹז לֹא אָנֹס לָךְ, ופירש רש"י: וכל סתום לא נאנס ולא נכחד ממך. - ועיין בגמרא חולין (נט): קרי רב עליה דשמואל כֹּל רֹז לֹא אָנֹס לָךְ.
^ב כדאיתא בגמרא חולין (ה), השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן. ועל זה כתבו שם התוספות: תימה דהא אשכחן יהודה בן טבאי שהרג עד זומם, בפרק קמא דמכות (ה:). ור' ישמעאל שקרא והטה, בפרק קמא דשבת (יב:). ואומר ר"י, דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור וכו'. [ועיין עוד שם, ובתוספות שבת (יב: ד"ה רבי נתן) ופסחים (קו: ד"ה אישתלי) ויבמות (צט: ד"ה ס"ד) וגיטין (ז: ד"ה השתא)].

לאחר חטא אדם הראשון, און נישט ביי די עופות טהורים. זעט אויס, ווייל זיי זענען מער עלול צו כאָפּן [דעם כח הרע].

[דגם זה] אַז ס'זאָל אין זיי אַריינברענגען דער כח פונעם דור, איז אויך נישט יעדעס באַשעפעניש אייניג. איבערדעם זענען די טמאים האָבן דאָס באַקומען, און די טהורים זענען נאָך ווייטער נישט דורס, [אפילו] נאָכ'ן חטא אדם הראשון.

לג

נאָר ס'איז דאָ אַזעלעכע [שהם באופן 'ממוצע', דלאחר חטא אדם הראשון אחתי לא דרסו, אבל בהמשך הדורות כשחוטאים הם משתנים לדרסו].

[וכמו כן ביי] די תַּרְנּוּלְתָא דַּאֲגָמָא קאָן זיין איז אזוי, ס'איז נישט געווען 'אינגאנצן' עלול לטומאה [כמו שאר הטמאים], און ס'האָט נישט באַקומען נאָך דעם כַּח הַדּוֹרָס [לאחר חטא האדם הראשון]. אָבער די דורות ווערן דאָך נַתְקָלָקל [כסדר], דאָס דור איז דאָך לֹא אַכְשִׁיר דְרִימָא, נאָכדעם ווערט מער עֲנוּת, און מער טוּמְאָה, [ולכן בהמשך הדורות] האָט עס שוין אַריינגעברענגט אין די תַּרְנּוּלְתָא דַּאֲגָמָא אַז זי האָט אויך אָנגעהויבן דוֹרָס צו זיין. אפילו^{מב} פריער, אין פריערדיגע דורות [לא היתה דורסת].

די זעלבע [מין עוף] האָט געקאָנט זיין אַזעלעכע [וואָס] אין פריערדיגע דורות זענען זיי נאָכנישט געווען קיין דוֹרָסִים, און נישט קיין טַמְאִים, אָבער [אין] די שפּעטעריגע דורות - ווען ס'איז מער נַתְפָּשֵׁט געוואָרן דער כַּח הַמְזִיק, און די כוחות הַטּוּמְאָה - האָט עס מער געכאַפּט, און די תַּרְנּוּלְתָא דַּאֲגָמָא האָבן 'אָנגעהויבן' דוֹרָס צו זיין.

לד

איבערדעם איז דאָס ביידע אָמַת^{מא}.
חכמינו ז"ל האָבן זיך קיינמאָל נישט טועה געווען, [נאָר] 'דערפריער' האָט עס טאַקע נישט דוֹרָס געווען, און ס'איז טאַקע געווען אַן עוף טהור.
נאָר אָבער דער קלָקול הדורות, [וואָס] לֹא אַכְשִׁיר דְרִי, האָט אַריינגעברענגט אַ כַּח, און ס'איז געוואָרן [שפּעטער א דורס].
[וזה שאמרו בגמרא] "תַּזְיוּהָ" [דדרסה], זיי האָבן עס דערזען אַז ס'האָט געכאַפּט, בעוּנִינו הרבים ס'איז אַריינגעכאַפּט געוואָרן אין די כוחות הַטּוּמְאָה, און ס'איז געוואָרן אַן עוף טַמָא.
ס'איז געווען פריער אַן עוף טהור, און ס'איז 'געוואָרן' אַן עוף טַמָא, וואָרן דאָס איז גיווענדט אין דור.

לה

על אַחַת כְּמָה וְכְמָה אַ מענטש, [אז] ער קאָן געכאַפּט ווערן פונעם קלָקול הדור [של בני אדם].
אפילו מ'איז פריער געווען פון די טהורים, און מ'קאָן אַריינפאלן בעוּנִינו הרבים - דורכן דור - אין די כוחות הַטּוּמְאָה.

^{מא} כמבואר בגמרא יבמות (לט.) וחולין (עג.): בלשון קושיא 'אַכְשִׁיר דְרִי', ופירש"י בתמיה, וכי נתכשרו הדורות.

^{מב} פירוש: כאַטש.

^{מג} הן מה שאמר רב פפא דתרנגולתא דאגמא שרי, והן מה שדרש מרימר דאסירא.

לו

המשך הקדמה לשוב קושיא ו

ועל כל פנים יוצא מזה, כי כוחות המזיקים תלוי לפי מצב הדור וחמאי בני אדם. ולכן לעתיד שיהיה עולם התקין, יושבת כח ההזק של החיות, וכן כח ההזק של המזיקים

יהיה איך שיהיה, דורכן מַצֵּב הַדּוֹר, [דורכדעם] זענען דאָך די כוחות המזיקים.

[וזה שפירשו חכמים בפסוק] וְהִשְׁבַּתִּי וְכֵן הוּא אֹמֵר [מזמור שיר] לַיּוֹם הַשְּׁבַת, אַזּוֹי ווי די רבנן זאָגן שמשבית כח הטומאה, אַז ס'טוט נישט מער. דער 'פח' וועט זיך אויפהערן.

[דלעתיד ווען] ס'וועלן פאַרראַכטן ווערן אַלע חטאים, ס'וועט נאָר זיין קדושה וְטִהְרָה אויף דער וועלט, וועט זיך אויפהערן דער פח [ההיזק], ס'וועט מַשְׁבִּית זיין.

לז

ישוב קושיא ו

הנהגה מבואר בגמרא דיום שהוקם המשכן היה בו שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ היצט לאמיר זען.

די גמרא זאָגט דאָך אין מגילה^מ אַ גזירה שוה, וְיָהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, און וְיָהִי עָרֵב וְיָהִי בֶקֶר, שהיה שְׁמִחָה לפנינו ביום זה [שהוקם בו המשכן] כיום שנבראו בו שמים וארץ, אַזּוֹי ווי דער טאָג וואָס ס'זענען באַשאַפֿן געוואָרן שְׁמִים וְאָרֶץ איז געווען אַ יום שְׁמִחָה, אין דעם שמיני למילואים, דאָס איז דאָך געווען דער זעלבער טאָג [פון] פְּלוֹת מִשֶּׁה לְהִקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן, דאָס איז דאָך געווען נאָך די שמיני למילואים, נאָך די אַכט טאָג, [וכלשון רש"י שביום זה] פְּלוֹת הַקְּמוֹתֵיהֶם.

אין די זיבן טאָג [של ימי המילואים] האָט ער דאָך אים אויפגעשטעלט און ציוואָרפֿן, און אין דעם אַכטן טאָג פון די מילואים האָט ער אויפגעשטעלט [דעם משכן, און מער נישט ציוואָרפֿן]. איז דאָך דער טאָג דער שמיני למילואים [געווען דער] בַּיּוֹם פְּלוֹת מִשֶּׁה לְהִקִּים, [וואָס] באותו יום פְּלוֹת הַקְּמוֹתֵיו, און דער טאָג איז געווען אַזאַ שְׁמִחָה [כיום שנבראו בו שמים וארץ].

לח

ולפי זה נראה לומר שהיה כל כך התגברות הקדושה ביום ההוא, עד שנשבת כח המזיקין מלהזיק, וכעין שיהיה לעתיד לבא. וזהו שאמרו במדרש דבאותו יום פָּלוֹת הַמִּזִּיקִין מִן הָעוֹלָם, והוא כעין מה שפירש ר' שמעון בהפסוק וְהִשְׁבַּתִּי תִּהְיֶה רָעָה

זעט אויס [שירדה לעולם] אַזאַ קְדוּשָׁה וְטִהְרָה אַזּוֹי ווי יום שנברא [בו העולם]. ווען ס'איז באַשאַפֿן געוואָרן שְׁמִים וְאָרֶץ, איז נאָכנישט געווען קיין מִזִּיקִים בעולם, [שהרי] ס'איז נאָך געווען 'פֶּאֶרֶן' חטא אדם הראשון. און דער טאָג [שהוקם המשכן] איז געווען אַזאַ הייליגער טאָג אַז ס'איז געווען פְּלוֹת הַמִּזִּיקִים, [והיינו כסברת רבי שמעון, אַז] דער פח הַהִיזָק האָט זיך אויפגעהערט, אפילו די וואָס זענען באַשאַפֿן, די מִזִּיקִים, [נשבת כח המזיק שלהם], אַזּוֹי ווי לעתיד וועט זיין מַשְׁבִּית [המזיקין מלהזיק], דאָס איז דער מאן

^מ בגמרא מגילה (י): ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה, כיום שנבראו בו שמים וארץ. כתיב הכא וְיָהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, וכתיב התם וְיָהִי עָרֵב וְיָהִי בֶקֶר יום אֶחָד.

^מ ברש"י כאן (ו, א): בַּיּוֹם פְּלוֹת מִשֶּׁה לְהִקִּים. ולא נאמר בַּיּוֹם הַקִּים, מלמד שכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמידו ומפריקו, ובאותו היום העמידו ולא פריקו, לכך נאמר בַּיּוֹם פְּלוֹת מִשֶּׁה לְהִקִּים, אותו היום פְּלוֹת הַקְּמוֹתֵיו. וראש חודש ניסן היה, בשני נשרפה הפרה, בשלישי הָזוּז הַזֶּה ראשונה, ובשביעי גלחו [הלוויים].

דאמר (ר' שמעון שסובר אז) מ'מיינט נישט אז זיי וועלן נישט זיין פֿעולם, נאָר זיי וועלן זיין און ס'וועט זיך אויפהערן [כח ההיזק], דאָס איז די הַשְׁבָּתָה [שבפסוק והשבתי חיה רעה], ס'וועט זיך אויפהערן דער כח המזיק פון זיי.

דאָס איז דער פֿשט [מה שדרשו במדרש, ביום] פֿלות משה, שפֿלו המזיקים מן העולם.

(המשך ישוב קושיא ו, להלן באותנט)

לט

התחלת ישוב קושיא ה

וענין זו של השבתת כוחות הטומאה, ושמירה מן המזיקין, הוא מקושר עם ברכת השלום

קאָן זיין, דאָס איז די צוויי מימרות [שדרשו מן הסמוכין, דער] פֿלו המזיקים [כדכתיב] וַיִּשְׁמְרָה [מן המזיקין], מיט דעם וַיִּשֶׁם לָהּ שְׁלוֹם, [כי תרוייהו הא בהא תליא, וכדלקמן באופן הראשון].

מ

[און] קען זיין דאָס איז גיווענדט אין די מאן דאומרים [רבי יהודה ורבי שמעון דלעיל], אַזוי ווי איך וועל שוין ווייטער זאָגן [באופן השני] (באותנו, ואותסו).

מא

[ווייל] דאָס איז איינס מיט וַיִּשֶׁם לָהּ שְׁלוֹם [כדלקמן בסמוך, באופן הראשון].

מב

ישוב קושיא ה (באופן הראשון)

דהנה הברכה היותר גדולה הוא מדת השלום בין יראי ה'. אבל לעומת זה נגר משנאי ה' והקמים נגד הדת, צריכין להתקומט ולחלוק נגדם, וכמאמר הכתוב הֲלוֹא מִשְׁנֵאִיךָ ה' אֲשַׁנָּא וּבִתְקוּמִיךָ אֶתְקוּשְׁטִי. והרמב"ם כתב שהמינים והאפיקורסים הם עוד גרועים מעכו"ם

לאָמיר זען [לבאר עוד הענין, וגם לבאר תחילה ישוב קושיא א].

[דהנה] די גרעסטע בְּרָכָה [הוא מדת השלום^{מב}, וכמו שאמרו חכז"ל^{מא}] גְּדוֹל הַשְׁלוֹם.

אַבער בעונינו הרבים, די וואָס זיי שטייען אויף [נגד הדת], מ'וויל אויפֿשטיין אויף די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, [עליהם נאמר] (תהלים קלט, כא) הֲלוֹא מִשְׁנֵאִיךָ ה' אֲשַׁנָּא וּבִתְקוּמִיךָ אֶתְקוּשְׁטִי, האָט דוד המלך געזאָגט.

די וואָס זיי 'שטייען אויף' אויף די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, אָדער הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵנוּ דאָרט וואו ס'איז דאָ מִינֹת מיט אַפִּיקוּרְסוֹת הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵנוּ, איז מען דאָךְ מְחויֵב 'לוחם' צו זיין !

ווי קען מען [דאָרט] האָבן 'שלום' ? !

מג

אפילו^{מב} די בְּרָכָה פון שְׁלוֹם איז ווייטער אַ הֶכְרַח גְּדוֹל, דאָרטן וואו ס'איז דאָ דער דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, צווישן די אידן וואָס מ'גייט אין דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה, ברויך מען זיך 'מוסר נפש זיין' אז ס'זאל זיין שְׁלוֹם וְאַחֲדוּת.

^{מב} כמבואר במשנה דסוף עוקצין (ג, יב): לא מֵצָא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל, אֲלֵא הַשְׁלוֹם, שְׁנֵאֲמָר (תהלים כט, יא) ה' עֹז לַעֲמֹו יִתֵּן ה' יִבְרַךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.

^{מא} לשון המדרש רבה כאן בפרשתן (יא, ז) שאמרו כן ב"ב אופנים. וכן הוא לשון הגמרא (יבמות סה, :), וירושלמי פסחים כג:) ולשון המדרש בכמה מקומות (בראשית רבה לח, ו, מח, יח, ק, ח, ויקרא רבה ט, ט. במדבר רבה כא, א. דברים רבה ה, יד. ובתנחומא ויחי סימן יז. צו סימן ז. פנחס סימן א. שופטים סימן יח. ועוד בכ"מ), ובכל מקום אמרוהו באופן אחר במה הוא גדול השלום, ומהיכן לומדין זאת.

מד

און ווידער פאַרקערט (אַבער, דארף מען 'מחקוט' זיין), אַקעגן די פתות וואו ס'איז דאָ אַ נגייעה (כל דהו) חס ושלום פון מינות ואַפיקורסות, און ס'איז מסיר העם מדרכי ה'. ווי דער רמב"ם זאָגט^{מא} אַז די מינים ואַפיקורסים זענען גרועים מעכו"ם, פאַרוואָס, מַפְנֵי שְׁמִסִּירִים אֶת הָעַם מִדְּרָכֵי ה', ווייל דאָס איז מַזִּיק פאַר די וועלט.

מה

ומלחמה זו מקושר עם השלום האמיתי, שהוא השלום שבין ישראל לאביהם שבשמים. וכמבואר במשנה דאלהיו יבוא לעשות שלום בעולם, ואיתא במדרש דהיינו לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים איבערדעם קאָן זיין אַז דאָס איז איינס [אלו ב' דרשות הסמוכין. ווייל] דאָס איז הָא בְּהָא תְּלִיָא [המלחמה נגד כחות המזיקין, עם המדה של שלום, כי מלחמה כזו הוא גורם שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, שהוא עיקר השלום].

[וכמו שמבואר במשנה (עדות ח, ט) אֵלֵיהֶו וועט קומען לעשות 'שלום' בְּעוֹלָם. [און] אין מדרש שטייט אַרויס^{מב} [דהכוונה הוא שיבא] לעשות שלום 'בין ישראל לאביהם שבשמים'. דאָס איז טייטש 'שלום'.

מו

וכן מצינו דבנמרא למדו הא דספר תורה שכתבו מין ישראל, מקל וחומר ממה שאמרה תורה בסוטה למחות שם הנכתב בקדושה כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, וקל וחומר בכדי לעשות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, על ידי איבוד זכרון מעשה המינים [וכן מצינו בענין וואָס] די גמרא זאָגט^{מא}, רבי טרפון האָט געזאָגט, אַז ער וועט טרעפן אַ סֵפֶר [תורה] שכתבו מין, וועט ער עס פאַרברענען 'מיט' די אַזְכָּרוֹת, [דהיינו] מיט די שְׁמוֹת הַקְּדוּשִׁים. [און לויט] ווי דער רמב"ם זאָגט^{מב} [איז דער טעם] ס'זאל נישט בלייבן קיין זֶכֶר לַמִּינִים [ולמעשה].

^{מא} ברמב"ם (עבודה זרה י, א): אֵין כּוֹרֵתִין בְּרִית לִשְׁבֻעָה עִמָּמִין כּדי שְׁנַעֲשֶׂה עִמָּהֶן שְׁלוֹם וְנִנְיָה אוֹתָם לַעֲבוֹד עִכוּ"ם, שְׁנֵאמַר (ו, ב) לֹא תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית, אֲלֵא יִחְזוּ מַעֲבֹדֹתָם, אוֹ יִהְיֶה. ואסור לרחם עליהם, שנאמר (שם) וְלֹא תִחַנֵּם. לפיכך אם ראה מהם אוֹבֵד אוֹ טוֹבֵעַ בְּנֵהר לֹא יַעֲלֶנּוּ, רַהוּ נְטוּי לְמוֹת לֹא יַצִּילֶנּוּ, אֲבָל לֵאבְדוּ בִידוֹ אוֹ לִדְחֹפוֹ לַבּוֹר וּכְיוּצָא בּוֹה, אֲסוּר, מִפְּנֵי שְׁאִינוֹ עוֹשֶׂה עִמָּהּ מַלְחָמָה. בְּמֵה דְבָרִים אֲמוּרִים בְּשִׁבְעָה עִמָּמִין, אֲבָל הַמִּינִים וְהַאֲפִיקוֹרְסִין מִיִּשְׂרָאֵל, הָדִין לֵאבְדֵן בִּיד וְלַהוֹרִידֵן עַד בָּאָר שַׁחַת, מִפְּנֵי שְׁמַצִּירִים לִישְׂרָאֵל וּמַסִּירִין אֶת הָעַם מֵאַחֲרֵי ה'.

^{מב} בילקוט שמעוני ריש פנחס (רמז תשעא): אמר רבי שמעון בן לקיש, פניחם הוא אליהו. אמר לו הקב"ה, אתה נתת שלום בין ישראל ובניו בעולם הזה, אף לעתיד לבא אתה הוא שעתיד ליתן שלום ביני לבין בניי, שנאמר (מלאכי ג, כג) הִנֵּה אֶנֶכִּי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלֶיָּה הַנִּבִּיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' גּוֹי וְהָשִׁיב לָב אֲבוֹת עַל בְּנֵיהֶם.

^א רעיינ עוד ענין זה באורך בדברי רבינו בס"ג ויקהל תשי"ד (לשון קדשו רלא, אות לג-לז), נשא תשי"ז, אחרי קדושים תשכ"א, ובסעודת ערב יום כיפור תש"כ, ובמסיבה א' וארא תשכ"ד.

^{מא} בגמרא שבת (קטז): הַגְּלוּיִים וּסְפָרֵי מִינִין [פירש"י: וכתבו להן תורה נביאים כתובים כתב אשורית ולשון הקודש], אֵין מַצִּילִין אוֹתָם מִפְּנֵי הַדְּלִיקָה. רבי יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגוונן, והשאר שורפן. אמר רבי טרפון, אֲקַפָּה אֶת בְּנֵי שָׂאֵם יִבְאוּ לִידֵי שְׁאֵנִי אֲשֶׁרֻף אוֹתָם וְאֵת הַאֲזִכְרוֹת שְׁבָהֶן, שְׁאִפִּילוּ אֶדָם רוּדֵף אַחֲרָיו לַהוֹרֵג וְנַחֵשׁ רֵץ לַהֲכִישׁוֹ, נִכְנַס לְבֵית עֲבוּדָה זָרָה וְאֵין נִכְנַס לְבִתְהִיָּה שֶׁל אֱלֹהִים, שֶׁהִלְלוּ מְכִירִין וְכוֹפְרִין וְהִלְלוּ אֵין מְכִירִין וְכוֹפְרִין [נכרים העובדים עבודה זרה אינן מכירין, שהרי בכך גדלו, וכך למדום אבותם], וְעִלִּיהֶן הַכְּתוּב אוֹמֵר (ישעי נז, ח) וְאַחַר הַדָּת וְהַקְּדוּשָׁה שְׁמַת זָכְרוֹנֶךָ [וזכרון הוא בידך ואינה שכחה לך, אלא שהשלכת אותי אחרי הדלת]. אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו, אמרה תורה, שְׁמִי שֶׁנִּכְתַּב בְּקִדּוּשֶׁה יִמָּחֶה עַל הַמִּים, הִלְלוּ שְׁמִטִּילִין 'קְנָאָה וְאִיבָה וְתַחֲרוּת' בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאֲבִיהֶן שֶׁבְּשָׁמַיִם, עַל אַחַת כְּמֵה וְכֵמֵה. וְעִלִּיהֶם אֲמַר דּוּד (תהלים קלט, כא-כב) הָלֹא מִשְׁנֵאִיָּךְ ה' אֲשֶׁנָּא וּבִתְקוּמָמִיד אֲתִקְוֶשׁ תְּכִלִּית שְׁנֵאָה שְׁנֵאָתִים לְאוֹיְבֵים הָיוּ לִי.

זאָגט [דאָרט] די גמרא דעם יסוד [מהיכן למד ר' טרפון לומר כן, דלכאורה] וויאָזוי מ'מעג דאָס פאַרברענען די שְׁמוֹת הַקְדוּשִׁים. [נאר] ס'איז אַ קל וחומר, [מה-דאָך] כדי לעשות שלום בין איש לאשתו, האָט די תורה הקדושה געזאָגט ימחה שמו, ימחה על המים המרים המאזנים, שְׁמוֹ שֶׁנִּכְתָּב בַּקְדוּשָׁה יִמָּחֶה [כדי] לעשות שלום. הללו שמטילין 'איבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים', על אחת כמה וכמה שמוחקין את השם, [אז] טאָקע זייערע שְׁמוֹת וואָס זיי שרייבן, איז מען מְחַיֵּב צו פאַרברענען.

מז

והרי כי עבור סיבת השלום, עבור זה גופא צריכין לערוך מלחמה נגד כוחות הטומאה והמזיקין זעט מען דאָך פון דער גמרא, אַז פונעם יסוד [שאמרה תורה] וואָס ס'ברויך צו זיין 'שְׁלוֹם' אויף דער וועלט, [משם גופא יליפין, אז דאָרט] מוז מען מיט יענע 'לוחם' זיין. 'די' מלחמה, איז אַ יסוד פון 'שְׁלוֹם'.

(המשך הענין בישוב קושיא ה, מן אות נה)

מח

ישוב קושיא א (באופן ראשון)

וזה יש לדמו בשלש 'וְיָשֻׁם' לָךְ שְׁלוֹם, דגם הכא דרשינן אלו כלי הדיינים, שהם מקל ורצועה, לרדות בהם את משנאי ה'. וכעין שדרשו בן בפסוק אֲשֶׁר 'תְּשִׁים' לַפְּנִיָּהם דאָס קאָן זיין איז טאָקע דער פֶּשֶׁט [באומרן] 'וְיָשֻׁם' לָךְ שְׁלוֹם. אַזוי ווי דאָ ביי וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר 'תְּשִׁים' לַפְּנִיָּהם, [דרשינן] אלו כלי הדיינים, אַ מַקֵּל וואָס מ'איז לוחם [וכדלעיל באות ג].

[כמו כן הכא במדת השלום אמר לשון שימה, ללמד כי] מ'ברויך האָבן די פְּלִי הַדִּינִים וועגן שְׁלוֹם. ווי די גמרא זאָגט ווייל זיי זענען מטילין אֵיבָה וְתַחֲרוּת. איבערדעם איז 'וְיָשֻׁם' [לך שְׁלוֹם, דאס איז] אַ שִׁמְחָה.

מט

ישוב קושיא א (באופן שני)

וכן יש לדמו בזה דבמדת השלום כבר נחשב משעת שִׁמְחָה ואילך, וכעין שדרשו בפסוק לא 'תְּשִׁימוּן' עָלָיו נֶשֶׁךְ. והכוונה בזה, כי כל יהודי שעושה פעלים לתורה ולאמונה, שזה מסייע להנאולה שלימה שאז יבוא אליהו לעשות 'שְׁלוֹם' שבין ישראל לאביהם שבשמים, כבר נחשב עליו ברכת השלום משעת כתיבה ואילך, והיינו מה שאמרו במדרש דבשארם עושה מצוה אליהו ומלך המשיח כותבין זאת, והקב"ה חותם אָדער קען מען טייטשן וְיָשֻׁם אַזוי ווי טאָקע אַזוי ווי [מ'דרש'נט ביי] לא 'תְּשִׁימוּן' עָלָיו [נֶשֶׁךְ, דחשיבין לה] מְשַׁעַת שִׁמְחָה [דהיינו משעת 'כתיבת' השטר] [וכדלעיל באות ד].

נ

[והכוונה בזה, כי] דער אָמֶת, שְׁלוֹם [ממש] וועט זיין לעתיד לבוא. ווען ס'איז [אז] אליהו וועט קומען לעשות שְׁלוֹם [בעולם]. [און] ווי דער מדרש זאָגט אין ילקוט [אז דאס מיינט] לעשות שְׁלוֹם 'בין ישראל לאביהם שבשמים' [וכדלעיל באות מה].

²² ברמב"ם (יסודי התורה ו, ח): כתבי הקדש כולן ופירושיהן וביאוריהן, אסור לשורפם או לאבדם ביד, והמאבדן ביד מכין אותו מכת מרדות. במה דברים אמורים, בכתבי הקדש שכתבם ישראל בקדושה, אבל אפיקורוס ישראל שכתב ספר תורה, שורפין אותו עם האזכרות שבו, מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו לשמו, אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים, והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשורפו, כדי שלא להניח שם לאפיקורוסים, ולא למעשיהם. אבל עובד כוכבים שכתב את השם, גונזין אותו, וכן כתבי הקדש שבלו או שכתבן עובד כוכבים, יגנוזו.

נא

[אבל גם מקודם לזה, הרי] יעדער איד, יעדער איד וואָס מ'איז מסייע צו דער אַמונה, צו קיום התורה, דאָס איז אַ סייע צו ביאת המשיח וואָס ס'ברענגט שְׁלוֹם. [און] דער בורא כל עולמים 'פאַרשרייבט' דאָס.

נב

אַזוי ווי דער מדרש זאָגט^{נב}, לְשַׁעֲבֵר [אז] אַ איד האָט געטון אַ מַצָּה, האָט עס דער נביא פאַרשריבן. [און] עֲכָשִׁיר פאַרשרייבט עס אַלְיָהוּ און דער מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ. דאָס ווערט 'פאַרשריבן', אַז 'דִּי' האָבן געהאַלפֿן צום שְׁלוֹם.

נג

- בעונינו הרבים, און [אז] יענע זענען מַאָחַר [את הגאולה ואת השלום]. [ווי] ס'שטייט אין די מכילתא^{נג} [בפסוק] לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי (יתרו כ, ב), איז איין פֶּשֶׁט למה נקרא אֲחֵרִים, מפני שמאחרים אֶת הַטּוֹבָה לְבוֹא. די עֲבוּדָה זָרָה איז מַאָחַר דאָס גוטע, וואָס אידן ברויכן געהאַלפֿן ווערן. די טּוֹבָה וואָס ס'ברויך צו קומען בעולם, ווערט נִתְאַחַר דורך עֲבוּדָה זָרָה. [און] על אחת כמה וכמה דורך מִינוּת [שהוא עוד חמור וגרוע מעבודה זרה]. -

נד

יהיה איך שיהיה, איבערדעם זאָגט ער 'יִישׁוּם', דער בורא כל עולמים [רעכנט עס שוין] מְשַׁעֵת שְׂיִמָּה. ווער ס'העלפט צי!

אַז דער בורא עולם העלפט אַז מ'איז זוכה מ'איז זיך מִתְאַמֵּץ פאַר די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה! פאַר דְּרָכֵי ה'! פאַר דער אַמונה! [שהם פעולות הגורמים] מ'זאָל מְסִייע זיין צו די יְשׁוּעָה פון אידן, צו ביאת המשיח וואָס ס'וועט קומען [אליהו] לַעֲשׂוֹת שְׁלוֹם בְּעוֹלָם.

דאָס ווערט פאַרשריבן - [דורך] אליהו און דער מלך המשיח - מְשַׁעֵת שְׂיִמָּה!

כאָטשיג מ'זעט נאָך גאַרנישט!

מְשַׁעֵת שְׂיִמָּה, [וכשם שדרשו כן בפסוק] לֹא תִשְׁמֹנוּ עָלָיו נֶשֶׁךְ, [כן דרשין הכי בפסוק] 'יִישׁוּם' לָךְ שְׁלוֹם.

נה

סיום ישוב קושיא ה (באופן ראשון)

ועל כל פנים אתי שפיר מה שדרשו כאן מהם מיכות, הן מה שכלו המזיקין, והן ענין ברכת השלום, כי הא בהא תליא.

יהיה איך שיהיה, איבערדעם קאָן זיין די צוויי מדרשים [שבענין הסמיכות].

[ווייל] דאָס איז הָא בְּהָא תְּלִיא, [ענין ההרחקה ושמירה מן המזיקין, עם מדת השלום שבין

ישראל לאביהם שבשמים].

^{נב} בויקרא רבה (לה, ח): ר' כהן ורבי יהושע ברבי סימון בשם ר' לוי אמרו, לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו ומלך המשיח, והקדוש ברוך הוא חותם על ידיהם, כההוא דכתב (מלאכי ג, טז) אַז נִדְּבָרוּ יְרָאִי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמָע וַיִּכְתֹּב [ספר זכרון לְפָנָיו] וגו'.

^{נג} במכילתא יתרו (בחודש פרשה ו): לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וכו'. וכי אלוהות הן, והלא כבר נאמר (ישעי' לו, יט) וְנָתַן אֶת אֱלֹהֵיהֶם בְּאֵשׁ כִּי לֹא אֱלֹהִים הֵמָּה, ומה תלמוד לומר אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אלא שאחרים קוראין אותם אלוהות. דבר אחר אֱלֹהִים אֲחֵרִים, שהם מאחרין הטובה מלבא לעולם.

נו

התחלת ישוב קושיא ה (באופן שני)

ועוד יש לומר דשתי המדרשים בענין הסמוכין, הם שני מאן דאמרים. דמאן דרדיש לב על ברכת השלום, סבר כר' שמעון דגם לעתיד לבא כשיתקיים השלום הגמור, לא יאבדו החיות רעות מן העולם רק יתבטל כחם. ואם כן סובר דסני במה שנתבטל כחם, ואז שוב אין להתיירא מהם לברכת השמירה, ועל כן לא פירש הסמוכין לענין ברכת וישמרך, רק לענין ברכת השלום, כי באותו יום שבטל כח המזיקין לא הוצרכו בו לברכת השמירה, רק נתקיים ברכת השלום

און אפשר איז עס גיווענדט אין דער פלוגטא פון רבי יהודה מיט די רבנן [כמו שיתבאר עוד להלן באופן השני].

נז

דער וואָס ער זאָגט אימתי פֿלו המזיקים, פֿיום פֿלות משה, [הוא סובר כי] די זעלבע איז [מיט] וַיִּשָּׂם לָהּ שְׁלוֹם, [וודרש הסמוכין לענין ברכת השלום ולא לענין שמירה מן המזיקין, משום דהוא סובר כרבנן שהוא רבי שמעון] אַז ס'וועט זיך אויפהערן [דער כח ההיזק], מ'וועט נישט מְזִיק זיין און מ'וועט נישט טון קיינעם גאַרנישט, וועט מען [מער] נישט ברויכן לוחם צו זיין, [ווייל] מ'וועט נישט מורא האָבן פֿאַר קיינעם, ממילא וועט זיין שְׁלוֹם בְּעוֹלָם^{יה}.

(ההמשך בישוב קושיא ה לאידך מ"ד, להלן באותו סו)

נח

ואף שגם לעת עתה כשלוחמים נגד כחות הטומאה והמזיקין, קראוהו בנמרא דזהו פעולה /לעשות שלום/, אבל סוף סוף יש קטמור, ואין זה שלום הגמור. אבל כשנשבת כחם לגמרי, זהו השלום הגמור [אָבער] 'אַזוי' [לעת עתה] קומט אויס מ'דאַרף לוחם זיין, על כל פנים ביז דערווייל.

[והגם] די גמרא רופט עס אַן פֿאַר שְׁלוֹם, [זו המלחמה והקטטה עם משנאי ה']. אָבער [סוף] ביז דערווייל איז דאָך עס אַ קֶטְטָה, [וכדכתיב] בְּתִקְוִמֶיךָ אֶתְקוּטָט, איז עס נישט קיין גאַנצער שְׁלוֹם.

אַז ס'איז אָבער פֿלו [המזיקים], אין דעם טאַג וואָס מ'האַט אויפגעשטעלט דאָס מִשְׁכָּן, קאָן זיין אַז דער טאַג איז געווען כיום שנבראו שמים וארץ [גם לענין זה, שְׁכֵלָה כח ההיזק של החיות כמו בתחילת הבריאה, וכן כֵּלָה כח ההיזק של הרשעים ומשנאי ה'].

נט

המשך ישוב קושיא ו

אבל החטא גרם כי אחר כך חור כח ההיזק ח"ו וכוחות הטומאה. כי ע"י שהיה ביניהם הערב רב וכדומה, אחתי היה נחסר להם משלימות הגמור, עד שאף בו ביום כבר נצטוו לשלח מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, שדרשוהו במדרש על ע"ז וגילוי עריות ושפירות דמים, כי ראו שלא יתקיים אחר כך מדרגה זו של השבת כוחות הטומאה

אָבער שפעטער איז געווען דער חטא גורם [שחזרה כחם].

^{יה} ויש לציין כי גם בפרשת בחקותי בפסוק וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ, היא נסמכה לענין השלום, וכדכתיב שם ברישא דקרא וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצִי. וכן הוא גם בביחזקאל (לד, כה) וְנָתַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם, וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ. ולדרכינו יובן על נכון, כי ענין השלום מקושר עם ביטול כחות הטומאה והמזיקין על ידי תשובה שלימה, שעל זה סובב ענין השבתת חיה רעה מן הארץ, וביטולם של אלו הוא השלום האמיתי שבין ישראל לאביהם שבשמים.

ועיין עוד במדרש תהלים (מזמור קכ): רַבַּת שְׂכֵנָה לָהּ נִפְשֵׁי [עם שונא שלום] וגו' (תהלים קכו, ו). וכי יש אדם שונא שלום, עֲשֹׂר שוֹנֵא הַשְׁלוֹם. וכן הוא אומר וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצִי, אימתי יהיה כן, וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ. ואין חַיָּה רָעָה אלא חזיר, שנאמר (תהלים פ, יד) וְכָרְסָמֶנָה חֲזִיר מִצֶּר, זה עֲשֹׂר הַרְשֵׁעַ. אֲנִי שְׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר [המה לְמַלְחָמָה] (שם קכו, ז), מהו אֲנִי שְׁלוֹם, כך אמר הקב"ה למשיח, תִּרְעַם בְּשִׁבְטֵי בְּרָךְל וגו' (שם ב, ט). אמר לו, רבונו של עולם, לאו, אלא בשלום אני פותח לדבר לגוים, לכך נאמר, אני שלום וכי אדבר וגו'. אמר ישעיהו (נו, יט) שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְחֻדוֹק וְלִקְרוֹב וגו', לידי פשוטו איני מחזיר בריה, מי שנתן לי לבו בתשובה איני עוד מחזיר? לכך נאמר שְׁלוֹם שְׁלוֹם וגו'. וכל מי שיבוא אצלי אני בא אצלו ומרפא אותו. שנאמר (שם) ורפאתיו. וְהִרְשָׁעִים כִּים נִגְרָשׁ (שם, כ), כך הם הרשעים, אינם מבקשים שלום, שנאמר (תהלים לה, כ) כִּי לֹא שְׁלוֹם יִדְבְּרוּ וגו'. למה, כי אינם מבקשים שלום. לכך נאמר אֲנִי שְׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר [המה לְמַלְחָמָה].

וואָרן ס'איז נאָכנישט געווען דעס שְׁלֵמוֹת [ממש. והראיה] מ'הָאָט נאָך געדאַרפֿט
הָאָבן וַיִּשְׁלָחוּ מִן הַמַּחֲנֶה כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב וְכָל טָמֵא לִנְפֶשׁ [שהוא אחד מהפרשיות שנאמרו
אָז בּוֹיּוֹם שֶׁהוּקָם הַמִּשְׁכָּן^י, ועל פסוק זה] רעכנט אויס דער מדרש^י [אז דאָס] מיינט מען עבודה
זרה און גילוי עריות און שפיכות דמים.

[ווייל] 'עפעס' איז געווען נאָך על כל פנים עפעס דערפון. [וויבאלד] ס'איז דאָך נאָך
געווען דאָס עָרֵב רֵב, און כדומה, [ולכן אכתי היה נחסר מהם השלימות הגמור].

ס

ומצינו בפסוק לא תוכל פלֹתם מִהָר פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חֵית הַשָּׂדֶה, שכתב רש"י והלא אם
עוֹשֵׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אֵינֶם מִתִּירָאִין מִן הַחַיּוֹת, אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא

[וכעין זה מצינו] ס'שטייט אין פסוק (עקב ז, כב) **לֹא תוּכַל פִּלְתֶּם מִהָר פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ
חֵית הַשָּׂדֶה**. זאָגט דאָך רש"י^י, אָמַר ס'שטייט דאָך [בדברי חז"ל אז] ווען ס'איז
עוֹשֵׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם שטייט דאָך (איוב ה, כג) **חֵית הַשָּׂדֶה הַשְּׁלֵמָה לָךְ**, השלימה לך^י,
א פסוק, מ'הָאָט נישט מוֹרָא פֶּאָר חֵית הַשָּׂדֶה. אלא שגלוי וידוע לפני הקדוש ברוך
הוא 'שעתידין לחטוא'.

סא

ומהלשון 'שעתידין' לחטוא, משמע בראותו דור שפיר היו כל ישראל במדרגה זו שלא היו
צריכין להתיירא מן החיות, רק שראה הקב"ה כי 'עתידין' בהמשך הדורות שלא יהיו במדרגה זו

זעט אויס פון דעם מאָמר, אז דעמאָלטס זענען נאָך אידן ראוי געווען אז ס'זאָלן
נישט זיין קיין מִזִּיקִים בעולם, למשבית ובא [את המזיקים מן העולם]^ו, אָז זיי זאָלן נישט
שאַטן, [ויתקיים הכתוב] וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ.

^י כמבואר בגמרא גיטין (ס): אמר רבי לוי שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן: פרשת כהנים
[פירש"י: אמור אל הכהנים, שהלכות כהנים כתובות בה וכו', ומפני שבו ביום הווקעו לעבודה הוצרכה קדושתן להודיעם],
ופרשת לויים [נקח את הלויים דבהעלותך, שבה הלכות לויים. והוצרכה לכו ביום, שנוקקו לשיר], ופרשת טמאים [וְהָיָה אֲנִישִׁים
וְגו' (בהעלותך ט, ו) משום הלכות הפסח. והמשכן הוקם באחד בניסן והוזהרה להם פרשת שילוח טמאים וישלחו מן המחנה,
שבו ביום הוקבעו שלש מחנות מחנה שכניה ומחנה לוי ומחנה ישראל, והווקעו להשתלח, ומתוך כך הווקעו טמאים לישראל,
הואיל וצריכין שילוח ולא יוכלו ליכנס למשכן היאך יעשו פסחיהם, ולרבי לוי יכולים היו ליטור עד ט"ו ולא נוקקו לפסח שני
אלא א"כ לא יטהרן], ופרשת שילוח טמאים [וישלחו מן המחנה, שבאותו היום הוקבעו המחנות וכו'], ופרשת אחרי מות
[אע"פ שהיא של יום הכפורים בו ביום נאמרה כדכתיב 'אחרי מות', ומפני שמתו בני אהרן בשביל ביאה שלא לצורך, נאמרה
אותה אזוהרה לאהרן אל יבא בכל עת], ופרשת שותי יין [לפי שמאותו היום ואילך נאסרו, דהא בביאת אהל מועד תלה
רחמנא], ופרשת נרות [בהעלותך את הנרות, לפי שבו ביום התחילו להדליק], ופרשת פרה אדומה [לפי שביום המחרת
נשרפה הפרה להיות נטהרין לפסחיהן, וקודם לכן לא יכלו לעשותה, דבעינן והוזה אל נכח פני אהל מועד (חקת יט, ?)], והכי
אמרין במסכת מגילה ירושלמי, באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה].

^י **במדבר רבה** (ו, י): דבר אחר צו אָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, רבנן פתורין קרייה בגלות. צו אָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, על שעברו
ישראל על המצות, נתחייבו שילוח זה גלות, הדא הוא דכתיב וישלחו מן המחנה, אין וישלחו אלא לשון גלות,
כמה דתימא (ירמ' טו, א) שֶׁלַח מַעַל פְּנֵי יִצְחָק. מן המחנה זו ארץ ישראל, ששם השכינה חונה. כָּל צָרוּעַ וְכָל זָב
וְכָל טָמֵא לִנְפֶשׁ, רָמַז להם שאם יעברו ישראל על שלש עבירות הללו, עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות
דמים, יתחייבו גלות. צָרוּעַ זו עבודת כוכבים, מה מצורע מטמא בביאה אף עבודת כוכבים מטמא בביאה. זָב זו
גילוי עריות וכו'. טָמֵא לִנְפֶשׁ אלו שופכי דמים, שהן מטמאין עצמן ומטמאין הארץ בשפיכות דמים. ותנינן כן
[אבות ה, ט] גלות בא לעולם על עבודת כוכבים ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל שמיטת הארץ וכו'.

^י ברש"י עקב (ו, כב): פֶּן תִּרְבֶּה עָלֶיךָ חֵית הַשָּׂדֶה. והלא אם עוֹשֵׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם אין מתיראין מן החיה שנאמר
(איוב, כג) וְחֵית הַשָּׂדֶה הַשְּׁלֵמָה לָךְ. אלא גלוי היה לפניו 'שעתידין לחטוא'.

^י עיין בפסיקתא זוטרותא (נשא צג): טוביהו ברבי אליעזר אומר, וַיִּשֶׁם לָךְ שְׁלֹם, שאפילו אויביו משלימים עמו,
כענין שנאמר (איוב, כג) כִּי עַם אֲבִנִי הַשָּׂדֶה כְּרִיתֶךָ חֵית הַשָּׂדֶה הַשְּׁלֵמָה לָךְ.

^ו וכלשון התורה כהנים (בהערה ל), וכן הוא אומר מִזְמֹר שִׁיר 'ליום השבת', 'למשבית' מזיקים מן העולם.

נָאָר ווייל מ'הָאָט געזען שעתידין לחטוא, הָאָט עס נישט געקאָנט בָּטַל ווערן
[אינגאנצן, וכמו שיהיה לעתיד לבא].

ווייל טאָקע [אי לאו הכי] וואָס דען זאָגט רש"י 'שעתידין' לחטוא, פאָרוואָס זאָגט
ער נישט ווייל מ'הָאָט דעמאָלט, ס'איז שוין דעמאָלטס אזוי געווען.
[נאר פון דעם] זעט דאָך אויס [אז] וועגן דעמאָלטס איז נאָך געווען אַ מציאות
[שיושבתו המזיקים, ויתקיים הכתוב חַיַּת הַשָּׂדֶה הַשְּׂלֵמָה לָךְ, ווייל] ס'איז נאָך געווען אַ דוֹר דָּעָה,
אַ דוֹר קְדוֹשׁ. נאָר דער בורא כל עולמים הָאָט געזען דאָס עֲתִידוֹת.

סב

וכמו כן בענין מה שכלה כח המזיקין מלהזיק, זה היה באותו זמן שהוקם בו המשכן, אבל לא נתקיים כן לעולם
קומט אויס אז דער פֿלֹי המִזִּיקִים איז נאָר געווען אין דעם טאָג טאָקע, דער טאָג
איז געווען כיום שנבראו שמים וארץ, אַ געוואָלדיגע שְׂמִיחָה, אַ געוואָלדיגע הַשְׁפָּעַת
קְדוּשָׁה. [אבל אחר כך נתבטל הדבר, שחזר כח המזיקין של החיות, ושל הרשעים].

סג

ביאור הפסוק: הָלָלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם וְגו' כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ
מה שאין כן לעתיד לבא כבר יתקיים כן לעולם. ובוה יש לפרש המזמור הָלָלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם וְגו' כִּי גָבַר
עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ וְאָמַת ה' 'לְעוֹלָם', שאו יתקיים חסד ה' לעולם, שזה באמת טובה אף להאומות העולם
[אבער] לעתיד [כבר ישאר כן לעולם, ולכן לעתיד] איז הָלָלוּ אֶת ה' [כָּל גּוֹיִם] שְׂבַחֲהוּ כָּל
הָאֲמִיִּם [תהלים קיז, א-ב], [והקשו בגמרא (פסחים ק"ח):] אומות העולם מאי עבדיתייהו, ופירש"י מאי
עבדיתייהו לשבוחי, משום דגָבַר עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ, הא עָלָן לשבוחי. אמנם לדרכינו יבואר, ווייל [אז
ס'הערט זיך אויף די מזיקים, איז עס פאָר די אומות הָעוֹלָם אויך אַ טוֹבָה, [והיינו לעתיד
כשיתקיים המשך הכתוב] כִּי גָבַר עָלֵינוּ חֲסֵדוֹ [וְאָמַת ה' 'לְעוֹלָם']^א.

סד

ביאור הנמרא: פתחו כולם ואמרו ה' יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם
לפי האמור מדת הַשָּׁלוֹם הוא מקושר עם השבתת כח המזיק, שזהו טובה אפילו להאומות העולם,
ולכן כשסברו בשעת מתן תורה שהגיע עולם התיקון, שמחו ואמרו ה' יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם
קאָן זיין, פאָרדעם שטייט^ב אז [ווען] זיי האָבן געהערט ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן [שניתנה
תורה לישראל], האָבן זיי געזאָגט די אומות העולם [ה'] יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.
מיינט מען אז ס'זאל זיך אויפהערן דער כח המזיק בעולם, ווייל דאָס איז 'זייער
אינטערעסע' אויך.

סה

[דלפי פשוטו קשה] פאָרוואָס דען האָבן זיי עפעס געבענטשט 'אידן'? זיי זענען
געוואָרן אוֹהֲבֵי יִשְׂרָאֵל? זיי האָבן געזאָגט [אַ ברכה פאָר אידן] ה' יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם.
נאָר ווייל [ברכה זו] דעס וועט זיין לעתיד, [וכן] דעמאָלטס [בזמן מתן תורה והקמת

^א ועיין בתהלים דברי יואל על פסוק זה.

^ב בגמרא זבחים (טז): שכשניתנה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו, וכל מלכי עובדי
כוכבים אחזתו רעה בהיכליהו ואמרו שירה, שנאמר (תהלים כט, ט) וּבְהִיכְלוֹ כָּלֹ אֱמַר כְּבוֹד. נתקבצו כולם אצל
בלעם הרשע ואמרו לו מה קול ההמון אשר שמענו, שמה מבול בא לעולם, ה' לִמְבוּל יֵשֵׁב (שם, י). אמר להם
וַיֵּשֶׁב ה' מִלֶּךְ לְעוֹלָם (שם), כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם וכו'. ומה קול ההמון הזה שמענו,
אמר להם חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שהיתה גנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם, וביקש ליתנה
לבניו, שנאמר (שם, יא) ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן, מיד פתחו כולם ואמרו ה' יְבָרֶךְ אֶת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם (שם).

המשכן] ווען ס'איז געווען פֿלוי המזיקים מן העולם, איז געווען וַיֵּשֶׁם לָךְ 'שְׁלוֹם', איז דאָס הָא בְּהָא תְּלִיא.

סו

[המשך] ישוב קושיא ה (באופן שני)

[לכאור גם אליבא דר' יהודה]

אף לר' יהודה, צריכין לפרש דהא דכלו המזיקין ביום שהוקם המשכן, הוא בעין סברת ר' שמעון על לעתיד, שנשארו בעולם אלא שנשבת מהם כח ההוק, ולא נחלק ר"י רק על לעתיד. ולפי זה יש לומר, דמאן דדריש סמוכין לברכת וַיִּשְׁמְרְךָ מן המזיקים, סובר כר' יהודה דגם באותו יום, כל שעדיין הם בעולם אכתי צריכין לברכת שמירה, ולא סגי בביטול כוחם לחוד.

איבערדעם די מימרא וַיִּשְׁמְרְךָ [מן המזיקים], אַז מ'דאַרף האָבן שמירה, דאָס איז אַזוי ווי 'דער מאן דאמר, אַז ווילאַנג זיי זענען דאָ האָט מען פאַר זיי מורא, לויט רבי יהודה'ן [אַז וְהִשְׁפִּיתִי חַיָּה רָעָה מֵיִנְט] אַז זיי ברויכן גאַרנישט 'זיין' בעולם³⁰.

סז

ומאן דדריש סמוכין לברכת וַיֵּשֶׁם לָךְ 'שְׁלוֹם', סובר כר' שמעון דסגי בביטול כוחם, וזהו כבר ברבית השלום הנאמר על לעתיד לבא, ואם כן באותו יום עצמו באמת לא היו צריכין לשמירה מן המזיקין, ולכן לא דריש לה על וַיִּשְׁמְרְךָ

און 'דער' מאן דאמר (רבי שמעון) וואָס ער זאָגט אַז דאָס איז דער כְּבוֹד ה', אַז זיי זענען דאָ און זיי טוען גאַרנישט, ס'האָט זיך אויפגעהערט פון זיי דער פֿלח הדורס, דער כֶּח המזיק, אַז 'דער כֶּח' איז בְּטֵל געוואָרן, כאָטש זיי זענען דאָ בְּעוֹלָם, דאָס איז מער כבוד, ממילא איז וַיֵּשֶׁם לָךְ 'שְׁלוֹם'.

סח

זענען 'דאָס' די צוויי מימרות [שבמדרש, בדרשת הסמוכין], דער שטעלט עס אַראָפּ אויפן וַיִּשְׁמְרְךָ [משום דסבר כר' יהודה], און דער שטעלט עס אַראָפּ אויפן וַיֵּשֶׁם לָךְ 'שְׁלוֹם' [משום דסבר כר' שמעון].

סט

אָדער [אז] דאָס איז הָא בְּהָא תְּלִיא [כדלעיל באופן הראשון. ואם כן אין כאן פלוגתא, אלא תרומתהו חדא מילתא ניהון].

ע

התחלת ישוב קושיא ד

איבערדעם דעמאָלטס בָּאוּתוֹ הַיּוֹם, איז געווען פֿי יְדִבֵּר 'שְׁלוֹם' אֶל עַמּוֹ. [וּמוֹבן היטב שייכות זה הפסוק שמביא המדרש, לענין הפרשה].

עא

ישוב קושיא ב

הישמח משה מבאר לפי דרכו בביאור לשון המדרש ששמע משה קול הָדָר קול נָאָה, כי לשון הָדָר מורה על עצמות הדבר, ולשון נָאָה מורה על פעולות ומעשים נאים

[ומה שאמרו דכשנכנס משה למשכן שמע] קול הָדָר קול נָאָה, [הכוונה] אַזוי ווי ער זאָגט

³⁰ והיינו דסבר ליה כר' יהודה בחדא, דלעתיד יאבדו החיות רעות והמזיקין לגמרי, אבל פליג עליה בחדא, דדריש סמוכין אף שלא במשנה תורה. ומה שדרשו להלן במדרש רק הפסוק ביום כלות משה, שבו ביום כלו מן המזיקין, ולא דרש שום שום סמוכין [נכמו שהזכיר רבינו לעיל באות יג], יש לומר דזהו סברת ר' יהודה עצמו, שדורש רק עצם הפסוק, ואינו דורש סמוכין אלא במשנה תורה. [ובזה יש להבין קצת מה שהזכיר רבינו הפלוגתא שבניין הסמוכין לעיל בריש אות טו, אלא שלבסוף קיצר בדברים ולא סימיה למילתיה, כן נראה לפרש בדרך אפשר].

[בישמח משה] "הָדָר" איז טייטש ס'האַט שיינקייט [בעצמות הדבר, כמו פֿרי עץ הָדָר, שהפרי עצמה נאה], און "נָאָה" איז טייטש אויף די פֿעולות, מעשיך נאים.
אַזוי ווי דער ישמח משה זאָגט דאָרט^ט.
ער זאָגט [עס] לְפִי דְרָכּוֹ [אויף] עפעס אַנדערש.

עב

ועל דרך זה יש לפרש לענינינו, דמה שאמר קול 'הָדָר', קאי על כבוד ה' במה שהושבת כח המזיקין, וכמו שאמר ר' שמעון שזהו יותר כבוד ה', שיש מזיקין ולא יוכלו להזיק. והסיבה לזה הוא קול 'נָאָה', שרומז על הפעולות הנאים, עד שגם המזיקין אין מעשיהם להזיק

איבערדעם זאָגט ער דאָ [לפי דרכינו, ששמע משה] קול 'הָדָר', [ווייל] ס'איז אַ פֿבּוּד שְׁמִים, אָבער טאַקע [הסיבה לזה] ווייל ס'איז קול 'נָאָה', [מיט] די מעשים, [ווייל] אַז אפילו [די וואָס זענען] פון די מזיקים טוען אויך [נישט] קיין שלעכטס, ממילא זענען די מעשים נאים. דאָס איז דער קול הָדָר, קול נָאָה.

עג

וְקוֹל 'מְשַׁבַּח', קאי על שכח ה' בפי הבריות, בעת שמתבטל כח המזיקין [וכמו שנאמר הָלֹלוּ אֶת ה' כָּל גּוֹיִם וגו', וברלעיל]

און דאָס איז קול 'מְשַׁבַּח', וואָרן דאָס איז אַ שְׁבַח פֿאַר הקדוש ברוך הוא, אַז זיי זענען דאָ און ס'האַט זיך אויפגעהערט פון זיי דער שלעכטער פֿחַ, [ונפירוש רבי שמעון בפסוק] וְהִשְׁבַּחְתִּי חִיָּה רָעָה מִן הָאָרֶץ.
דאָס זענען די דריי [לשונות], קול הָדָר, קול נָאָה, קול מְשַׁבַּח.

עד

המשך ישוב קושיא ד

ממילא איז פי יִדְבַּר 'שְׁלוֹם' אַל עֲמֹ [וְאֵל תְּסִידִיו], אַז מ'איז נישט מזיק, ס'איז נישטאָ קיין מזיקים, פֿאַרוואָס זאָל מען זיך קריגן, ממילא דאָס איז אַ שְׁלוֹם אַמִּיתִי מיט יעדן.

עה

זאָגט אָבער דער פסוק [ווייטער] וְאֵל יִשׁוּבוּ לְכַסְלָהּ.

ווייל שפעטער אָבער האָט מען געזען ס'האַלט נאָכנישט דאָרט, מ'וועט נאָך צוריק קומען לְכַסְלָהּ.

^ט בישמח משה בפרשתן [ע"פ ויהי ביום כלות משה] האריך מאוד בביאור זה המדרש, ובתוך הדברים (בר"ה המבואר מזה) כתוב שם בחינה זו שהזכיר רבינו כאן, וז"ל שם לענינינו: והנה ידוע דטוב לשון הקודש בשמות נרדפין, דכל אחד הונח על הוראה מיוחדת, אף דהן ענין אחד, כמו שכתב האברבנאל בפסוק לא יחליפנו ולא ימיר (בחקתי כו, י'), רק דלפעמים הושאלו מזה לזה. וכן כאן הרדיפה נָאָה הכל על תואר יופי, מכל מקום יש לכל אחד הוראה מיוחדת, וכאן אבאר הצריך לענינינו, דהיינו הדר, ונאה. דהנה פֿרי עץ הָדָר (אמור כג, מ), הוא על עצמות, שהפרי היא עצמה נאה, וכן איתא (שבת קנב.) הדרת פנים הוי ליה. ונאה עיקרו נאמר על הפעולות, כמו שאמרו (תגיגה יד:) נאה דורש ואין נאה מקיים, או נאה מקיים. וכן אמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס (תנחומא תוריע סימן ה) איזה מעשים נאים, של הקב"ה או של בשר ודם. ועל פי זה יתבאר המדרש, דאמר דשמע משה בהמשכן כשהוקם קול הָדָר, דהוא תואר העצמות, דהיינו השבח מהשני כנפים הראשונים שמשבחין ומפארין העצמות, דהיינו בְּשִׁתִּים יְכֶסֶה פָּנָיו. קול נָאָה, הנאמר על הפעולות, דהיינו וּבִשְׁתִּים יְכֶסֶה רַגְלָיו, שמשבחין אותו בהפעולות והעילולים ממנו ית"ש, עובד גבורתיה. קול מְשַׁבַּח, היינו וּבִשְׁתִּים יְעוֹפֶף, שעיקר השבח מהן, כמו שאמרו רז"ל בחגיגה שהבאתי לעיל שבה אומרים שירה וכו'.

עו

ישוב קושיא ז (באופן ראשון) - בביאור הלשון לשפן כבוד בארצנו

בזמן שאין צריכין להתירא מן חיות השדה, יכולין לשכון בכל ארץ ישראל בבת אחת. ולזה לאחר שאמר פי ידבר שלום אל עמו, שהוא ביטול כוחות הרע שזה מביא השלום האמיתי, אמר הכתוב אך קרוב ליראיו ישעו, והיינו בישועה דלעתיד, שאו יתקיים לשפן כבוד בארצנו, שיוכלו לכבוש כל הארץ אפילו אף בזמן קצר, כב"א

[און] דעס וואָס ער פירט אויס [אינעם פסוק], אַךְ קרוב ליראיו ישעו לשפן כבוד בארצנו. קען זיין [די כוונה, אז] איבערדעם קאָן זיין ממילא לשפן כבוד בארצנו.

[ווייל] 'אזוי' האָט מען נאָך מוֹרָא געהאַט [פון דעם, טאַמער] מ'וועט נאָך צונעמען [לכבוש] גאַנץ ארץ ישראל [בבת אחת, וכדכתיב (עקב שם) לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך תחת השדה, וכן כתיב (משפטים כג, כט) לא אגרגשנו מפניך בשנה אחת], זאגט ער פאַרוואָס, וואָרן [פון] תהיה האָרץ שְׁמֵמָה [ורבה עליך תחת השדה]. (וכמבואר לעיל באות ס-סא).

ווען ס'העט אָבער געווען [געבליבן] אזוי ווי דעמאלטס [ביום שהוקם המשכן, שפלו המזיקים], העט מען דאָך נישט מוֹרָא געהאַט פאַר דעם, העט מען דאָך געקאָנט צונעמען [גאנץ אָרץ ישראל] 'אויפאַמאַל', אויפאַמאַל העט געקאָנט זיין לשפן כבוד בארצנו, אין גאַנצן אָרץ ישראל.

עז

חקדמה להמשך ישוב קושיא ז

בביאור לשון התפילה: ונטל כבוד מבית חיינו

נאָר אָבער קען זיין דער פֿשט נאָך [בהמשך הכתוב] לשפן כבוד בארצנו.

עח

המפרשים ביארו הלשון וְנָטַל וְקִרְיָנו וְנָטַל כְּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ, על שגלה הארון, ונטל כח השפעת התורה בזמן הגלות, ואין כבוד אלא תורה. ולא כמו שהיה בזמן המקדש שאז נאמר כי מציון תצא תורה, ששם יצאה הוראת התורה לכל העולם

[בהקדם לבאר וואָס] מ'זאָג מיר אין די תפלה פון שבת ראש חודש:

וּלְפִי שְׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ תְּרַבָּה עֵינֵינוּ וְשָׁמָּה בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ, [וְגָלָה יְקָרֵינוּ] וְנָטַל כְּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ.

[דהנה] לכאורה אז ס'איז חרוב און שָׁמָּה, ווי קען זיין כְּבוֹד, [וואס כן] וואָס דאָרף ער [נאך] זאָגן וְנָטַל כְּבוֹד, ס'איז דאָך איבעריג.

עט

דאָס קאָן זיין [אַמאַל פאַרקערט, כי אף שניטל שם הכבוד, עדיין היה צריך לומר שהוא חרוב ושָׁמָּה], אפילו ס'איז יאָ דאָ [שלא נחרב] און מ'איז עס נישט מְכַבֵּד, ס'ווערט אוועק גענומען דער כְּבוֹד, איז נאָכנישט טייטש אז ס'איז אינגאַנצן חָרוב וְנָחֵר, ס'איז נאָר אוועק גענומען דער כְּבוֹד.

אָבער [לפי הסדר שאמר עתה] אז ס'איז שוין חָרוב וְנָחֵר, ווי קען זיין כְּבוֹד, [והלא זהו גופא הוא] דער גרעסטער בִּזְיוֹן, ס'איז דאָך גאָרנישט דאָ בְּעוֹלָם, [וואס כן] וואָס דאָרף ער נאָך צוזאָגן וְנָטַל כְּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ, וואָס איז דאָס טייטש וְנָטַל כְּבוֹד.

פ

[נאָר] אזוי אין די מפרשים אויף תְּפִלוֹת^ס, זיי זאָגן [אז] וְנָטַל כְּבוֹד דאָס איז אַ פֿסוק, אַ פסוק אין שמואל א' (ד, כא).

^ס עיינן קרוב לזה באבודרהם (סדר תפלת ר"ח שחל בשבת): ולפי שחטאנו לפניך ה' אלקינו תרבה עינינו, על שם וְעַיִנֶיךָ יִהְיֶה תְּרַבָּה (בחוקותי כו, לג). וְגָלָה יְקָרֵינוּ, על שם גָּלָה כְּבוֹד מִשְׁרָאֵל. וְשָׁמָּה מִקְדָּשֵׁנוּ, על שם וְהִשְׁמוּתִי

דעמאלטס, דערנאך ווען ס'זענען נהרג געוואָרן עלי הפהן מיט די קינדער (במלחמה), און די פֿלשתיים האָבן צוגענומען אַרֹן אַלקים, זאָגט דער פסוק גְּלָה כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל הַלָּקַח אֶרֶץ הָאֱלֹקִים, ס'איז פֿאַרטריבן געוואָרן דער כְּבוֹד פֿון אידן, ווייל דער אַרֹן איז צוגענומען געוואָרן, [וואָס] דאָרט זענען די לוחות, די תורה.

פא

די גמרא דרִשְׁשֵׁנִט [אויך] אויף אַ פֿלאַץ^ט, כְּבוֹד חֻכָּמִים יִנְחָלוּ (משלי ג, לה), אִין כְּבוֹד אלא תורה, שנאמר כְּבוֹד חֻכָּמִים יִנְחָלוּ.

פב

על כל פנים דאָרט זאָגט דאָךְ אַרֹס דער פסוק, ווען מ'האָט צוגענומען דעם אַרֹן, איז פֿאַרטריבן געוואָרן דער כְּבוֹד. [ווייל] דער אַרֹן וואו די תורה הקדושה ליגט, דאָס איז דער כְּבוֹד יִשְׂרָאֵל, די תורה הקדושה. [און] אַז דאָס ווערט פֿאַרטריבן [הייסט עס גְּלָה כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל].

פג

און די מִסְדְּרֵי הַתְּפִלּוֹת האָבן געזען [לתקן לומר לשון יִנְטָל].
[ווייל בימי עלי הכהן] דעמאלטס איז נאָר געווען 'גְּלָה' [כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל], אָבער דער אַרֹן איז באַלד צוריק געקומען, דער אַרֹן איז געווען וואו ער איז געווען, און מ'האָט געוואוסט וואו ער איז, ער איז געווען נעבעך 'בגלות'.

[אבל בהתפילה דמיירי שם מלאחר חורבן הבית המקדש, וואָס] דאָרט [בבית המקדש] איז געווען די השפעת התורה, [וכדכתיב] כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה^{עד} (ישעי' כ, ג), [איבערדעם בשעת החורבן] זאָגט מען 'יִנְטָל' כְּבוֹד [מִבֵּית חַיִּינוּ], דעמאלטס זאָגט מען נישט 'גְּלָה' כְּבוֹד, נאָר 'יִנְטָל' כְּבוֹד.

פד

[כי] בעונינו הרבים [איז] אַ ביטערע הַסְתָּרָה, ס'איז נישט גענוג וואָס ס'איז פֿאַרטריבן געוואָרן [כלשון 'גְּלָה'], נאָר מ'ווייסט גאָרנישט וואו ס'איז, מ'ווייסט נישט

אַתּ מִקֵּדְשִׁיכֶם (שם כו, לא). יִנְטָל כְּבוֹד מִבֵּית חַיִּינוּ, כבר אמרנו למעלה (בסדר ברכות הפטורה) כי ארץ ישראל נקראת אֶרֶץ הַחַיִּים.

[ונשם בסדר ברכות הפטורה כתב האבודרהם ז"ל: רַחֵם עַל צִיּוֹן, עַל שֶׁם אֲתָה תִּקְוֶה תִּרְחֹם צִיּוֹן (תהלים קב, יד). כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, עַל שֶׁם אֲתָהֶלֶךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים (קטז, ט), כִּי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִקְרָאת אֶרֶץ הַחַיִּים, כִּמוֹ שֶׁנִּקְרָאת אֶרֶץ צִבִּי, וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל אֶרֶץ שְׁמִתִּיהָ חַיִּים].

וכעין זה בסידור היעב"ץ (על מוסף לשבת ר"ח): וְגָלָה. על דרך הכתוב והגלה את כל חוסן העיר הזאת ואת יקרה [עין בירמי' (כ, ד-ה) 'והגלים' בבלה והקם בתיב, ונתתי את כל חסן העיר הזאת ואת כל יגיעה ואת כל אוצרות מלכי יהודה אמן ביד איביהם]: יִקְרָנוּ. כמאן דאמר (יומא ג:) ארון גלה, ובו התורה שהיא חיינו [כאן משמע דמפרש בזה את הלשון ונטל כבוד מִבֵּית חַיִּינוּ, וכדברי רבינו], ככתוב (האזינו לב, מז) כִּי הוּא חַיִּיכֶם. אמנם רבינו מפרש לה אף למאן דאמר נגנו הארון, ושלכן שינו כאן לשון הפסוק לומר בלשון 'יִנְטָל כְּבוֹד', וכנראה שהוא הוספה מרבינו עצמו על פי דברי המפרשים. ובאמת כל המפרשים האלו פירשו כן על הלשון וְגָלָה יִקְרָנוּ, ורבינו מביא על הלשון 'יִנְטָל כְּבוֹד' שהוא התורה, וזה מצאנו כעת רק בפירושו היעב"ץ, אבל גם הלשון יִקְרָנוּ פירושו כבודינו, ופירושוהו כן על התורה שנקראת כבוד.

ובפירושו עין יוסף (הנדפס בסידור אוצר התפילות) וְגָלָה יִקְרָנוּ, על שם גְּלָה כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל. מִבֵּית חַיִּינוּ, מארץ ישראל שנקראת אֶרֶץ הַחַיִּים, על שם שמתיה חיים תחלה לימות המשיח.

ובעין תפילה (הנדפס שם): וְגָלָה יִקְרָנוּ, על שם הכתוב גְּלָה כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל.

^ט במשנה דאבות (ו, א): (א) ואין כְּבוֹד אלא תורה, שנאמר כְּבוֹד חֻכָּמִים יִנְחָלוּ (משלי ג, לה) ותמימים יִנְחָלוּ טוב (משלי כה, י). ואין טוב אלא תורה, שנאמר (משלי ד, ב) כִּי לָקַח טוֹב נִתְּנִי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזֹבוּ.

וואו ס'איז, (ונאמאר הכתוב) וְאֵנָכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פִּנִּי (וילך לא, יח), ס'איז אַ ביטערע הִסְתַּרָה, ס'זעט אויס ווי חלילה 'אוועקגענומען' געוואָרן (וכלשון וְנִטְלָה).

פה

(ועל הלשון) וְנִטְלָה כְּבוֹד מִבֵּית חַיִּינוּ, זאָגן זיי^ט, דאָס מיינט מען אַרץ יִשְׂרָאֵל, (וואָס) ס'ווערט דאָךְ אָנגערופן אַרץ הַחַיִּים (תהלים קמב, ו), [שמזה דרשו]^ט אַרץ שְׁמִתָּה חַיִּים תַּחֲלָה.

אַלעס קומט דאָךְ אַהין [בתחיית המתים], צי בגלגול מחילות, צי אויף וואָס פאַר אַן אופן, ווייל דאָרט וועט זיין תחיית המתים^ט.

פו

איבערדעם איז וְנִטְלָה כְּבוֹד, דער כח התורה איז אוועקגענומען געוואָרן פון דאָרטן, (ועל זה אומרים) וְנִטְלָה כְּבוֹד [מִבֵּית חַיִּינוּ], אַזוי טייטשן זיי דאָךְ די רוב מפרשים. איבערהויפט ס'איז דאָךְ אַ פסוק, גְּלָה כְבוֹד. וְנִטְלָה כְּבוֹד מִבֵּית חַיִּינוּ, אוועקגענומען געוואָרן.

פז

ביאור הפסוק בִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה (באופן ראשון)

לפי פשוטו קאי הפסוק על מה שבירושלים היה עיקר השפעת כח התורה. ואם כן יש להבין למה אמר לשון 'צִיאוֹה', דמשמע לכאורה לשון סילוק

אפשר דעס קאָן זיין וואָס דער פסוק זאָגט בִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה^ע.

(כי) לכאורה איז דאָךְ אַ קִשְׁיָא (בלשון 'תצא' תורה).

פח

וכעין שמקשה הישגח משה על לשון ביאת השמש ויצאת השמש שבפסוקים, דביאה נקראה שקיעתה, ויצאה נקרא זריחתה, ולכאורה היה לו לומר להיפוך שבבוקר השמש באה על הארץ, ובערב יוצאת מן הארץ (ווי) דער זיידע זכורנו לברכה אין ישמח משה^א טייטשט דאָךְ (דעם פסוק) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זֶרֶחַ הוּא שֶׁם (קהלת א, ה).

פט

זאָגט ער, (דהנה מצינו) אַז די זון גייט אונטער, ווערט אָנגערופן 'ביאת' השמש. פרעגט ער אַ קִשְׁיָא, אַז עס גייט אונטער און ס'גייט אוועק, דאָרף הייסן יִצִּיאוֹה.

^ט באבודרהם דלעיל, וכן בעץ יוסף דלעיל.

^ט בבראשית רבה (ער, א): כתיב (תהלים קמב, ו) וְעָקַתִּי אֶלְיָהּ ה' אֲמַרְתִּי אֶתָּה מַחְסִי חֲלָקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, והלא אין ארץ החיים אלא צור וחברותיה, תמן שובעה, תמן זולא, ואת אמרת חלקי בארץ החיים, אלא ארץ שמתיה חיים תחלה לימות המשיח. ריש לקיש בשם בר קפרא מייית לה מהכא (ישעי' מב, ה) נָתַן נִשְׁמָה לָעָם עֲלֵיהֶּ וְרוּחַ הַלֵּלִים בָּהּ.

ועיין גם בפירוש הרד"ק על תהלים (קטז, ט. קמב, ו).

^ט ועיין בזה באורך בלשון רבינו בשו"ת דברי יואל (פה, יג).

^ע וכמו שהזכירו המפרשים פסוק זה, וכדלעיל באות פג.

^א בישגח משה (ריש פרשת בעלותך): ונקדים עוד מה שכתב בקול בוכים (דף י"ד ע"א) הטעם שנקרא השקיעה ביאה. ולי נראה דיותר יתכן על פי אמרם (סנהדרין צא:): שהולכת למערב, שהשכינה במערב, והוא עיקר חֲשִׁקָהּ והבן, ועיין בתוספות מסכת ברכות (ב: ד"ה ביאת אורו. ועל פי זה נראה שזה שאמרו (קהלת א, ה) וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְבָא הַשֶּׁמֶשׁ, ומפרש למה נקרא שקיעת השמש 'בָּא', לזה אמר וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף, היינו אל מקורו מקור כל העולמות זֶרֶחַ הוּא שֶׁם, היינו השכינה, לכך נקרא ביאה והבן. ועיין בספר הנ"ל שם, דכתב יתכן דהמיתה יקרא ביאה עיין שם, רק זה בצדיקים שמגיעים למנוחות.

און ווען ס'שיינט אויף, ווען ס'קומט [אויף דער וועלט], לכאורה דעמאלטס, דאָס דאַרף הייסן **בִּיאָה**.

די זון קומט אָן, דאָס דאַרף צו הייסן **בִּיאַת' הַשֶּׁמֶשׁ**, און ווען די זון גייט אונטער דאַרף הייסן **יִצִיאַת' הַשֶּׁמֶשׁ**, און ווען ס'קומט דאַרף הייסן **בִּיאַת' הַשֶּׁמֶשׁ**. צום סוף איז פאַרקערט.

צ

ועל זה מתרץ שם הישמח משה, כי עיקר השתוקקות השמש היא בעת ששוקעת במערב, כדי לתת שלום לקונה, כי השכינה במערב. ועל כן שם היא ביתה, ולכן נקרא זה בלשון בואה, וההיפך נקרא בלשון יציאה

זאָגט דער ישמח משה, ווייל די גמרא זאָגט^{צב} למה [חמה] יוצאת במזרח ונכנסת במערב, כדי לתת שלום לקונה, [ופירש רש"י] ווייל די שכינה איז במערב. ממילא זאָגט ער, הייסט דאָס בִּיאַת אֲוֶרָה^{צג}, ווייל ס'קומט צי צו די שכינה הקדושה, הייסט עס 'בָּא'.

[מה שאין כן] צופרי, ווען ס'קומט אַרויס בעולם, גייט עס 'אַוועק' פונעם מקום [חשקה], פון השראת השכינה, פון די שכינה הקדושה. איבערדעם הייסט עס 'יִצִיאָה'.

צא

ובזה מפרש המשיך הפסוק וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְכָא' הַשֶּׁמֶשׁ, ומעם שנקרא 'כָּא', הוא יען כי אֶל 'מְקוֹמוֹ' שואף וזרח הוא שם איבערדעם זאָגט ער [פשוט], וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וְכָא' הַשֶּׁמֶשׁ, זאָגט דער פסוק [אליין] ווייטער פאַרוואָס הייסט עס 'כָּא' הַשֶּׁמֶשׁ, אַז ס'גייט אונטער הייסט 'כָּא', ווייל אֶל 'מְקוֹמוֹ' שואף - למקומו של עולם - זֶרַח הוא שם.

צב

אמנם בכאן אכתי תקשי למה נאמר בלשון יציאה, בִּי מִצִּיּוֹן 'תֵּצֵא' תֹרָה, ולא נאמר בִּי מִצִּיּוֹן 'תְּבוֹא' תֹרָה, [ולפי זה] לכאורה איז אַ קִשְׁיָא [בהפסוק שלפנינו, בִּי מִצִּיּוֹן 'תֵּצֵא' תֹרָה. דלפי פשוטו] אַז די תֹרָה הַקְדוּשָׁה קומט אַרויס מִצִּיּוֹן [שמשם יוצאה הוראה לכל העולם]^{צד}, העט געדאַרפט שטיין בִּי מִצִּיּוֹן 'תְּבוֹא' תֹרָה, פון דאָרט 'קומט' עס [לכל העולם]. פאַרוואָס שטייט עפעס 'תֵּצֵא' תֹרָה, די זעלבע קשיא [וואָס דער ישמח משה פרעגט דארט], פאַרוואָס רופט ער עס אָן בלשון 'יִצִיאָה'.

צג

אמנם יש לפרש על פי דברי הרמ"ע מפאנו בביאור הפסוק יִגְעַר ה' בְּהַשְׁטָן הַבְּחֵר בִּירוּשָׁלַיִם, שהקב"ה גוער בהשטן על זה גופא למה הוא בוחר בירושלים להיות מתגרה ומתאמץ שם יותר מבשאר מקומות

נאָר אָבער בעונותינו הרבים קאָן מען זאָגן. וואָרן ס'שטייט, איך זאָג עס אַלץ [נאָך], דעס וואָס דער רמ"ע מִפְּאֵנו זאָגט [לפרש הכתוב] (זכריה ג, ב) יִגְעַר ה' בְּהַשְׁטָן - דער רמ"ע מִפְּאֵנו אין עשרה מאמרות טייטשט^{צה} -

^{צב} בגמרא סנהדרין (צא): אמר ליה אנטונינוס לרבי, מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב. אמר ליה אי הוה איפכא, נמי הכי הוה אמרת לי. אמר ליה הכי קאמינא לך, מפני מה שוקעת במערב [פירש"י: תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה למזרח ותשקע, דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח, דנוהג העולם כך הוא, ממקום שיצא שם נכנס]. אמר ליה כדי ליתן שלום לקונה [להקדוש ברוך הוא, שהשכינה במערב, וכיון שמגיע עת מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה, ולכן שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה], שנאמר (נחמ"ט ט, ו) וְצָבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִיִּים.

^{צג} וכלשון הגמרא ברכות (ב): דילמא 'ביאת אורי' היא. ועיי"ש בתוספות מה שדקדקו בזה, וכמו שציין ביש"מ.

^{צד} כמבואר בגמרא ברכות (ג). ובבא בתרא (כא). ועיי"ש בתוספות.

^{צה} בעשרה מאמרות (חיקור דין ח"ב, פ"ו): וידוע מאי דתנא ליה ההוא סבא לאב"י (סוכה נב). הגדול מחברו יצרו גדול

יגער ה' בך השטן הבחר בירושלים, פארוואס צוטיילט ער דא דעם פסוק.
ס'העט געדארפט שטיין - [שהרי] הבחר בירושלים גייט דאך ארויף לכאורה אויף
הקדוש ברוך הוא^{טו}, [ואם כן היה לו לכתוב] - יגער ה' הבחר בירושלים בך השטן, צי יגער
בך השטן ה' הבחר בירושלים. פארוואס כאפט ער עפעס אן עפעס דעם שטן
'אינמיטן' [באומרו יגער ה' 'בך' הבחר בירושלים, והלא לפי פשוטו] דער הבחר בירושלים איז
דאך הקדוש ברוך הוא, אינדערמיט זאגט ער יגער ה' 'בך' [דהיינו] השטן, און נאכדעם
גייט ער צוריק [צו הקב"ה, באומרו] הבחר בירושלים.

צד

זאגט ער אז דאס איז דער פשט, [ווייל] בעונותינו הרבים אין דעם שפלות ישראל
[ווען] מ'פארלייגט זיך [אויף אידן], כאפט זיך דער שטן אן מער 'דארטן' [בירושלים], מער
ווי אין דער גאנצער וועלט.

מיט דעם טייטשט ער, יגער ה' בך השטן, 'פארדעם' [אליין] וועט הקדוש ברוך
הוא אויף דיר גוער זיין, [אויף] הבחר בירושלים, פארוואס האסטו דיר אויסגעקליבן
[להתגבר על ירושלים יותר].

[ונמצא כי] דער הבחר בירושלים גייט ארויף אויפן שטן טאקע, דער בורא כל
עולמים וועט גוער זיין אין דיר פארוואס האסטו דיר בוחר געווען בירושלים^{טז}.

צה

ועל זה רומז הפסוק באומרו כי מציון תצא תורה, שיש גם זמן כזה שעל ידי
החמאים מסתלקת השכינה ושורה שם הם"מ, ותפוג כח התורה משם בעוה"ר

איבערדעם, בעונותינו הרבים אז דורך די תטאים איז הסתלקות השכינה, ווי דער
ב"ח זאגט^{טז}, איז שורה דער ס"מ [ח"ו במקום הקודש].

איבערדעם שטייט אין פסוק אזא לשון [כי מציון תצא תורה, ווייל ס'איז א] מילתא
דמשתמע לתרי אנפי, [שבא לרמז גם כן כי] בעונותינו הרבים אמאל חלילה וועט זיין
חלילה גאר תצא תורה בעונותינו הרבים.

צו

[אזוי] האט דער רוח הקדש געזאגט.
אזוי ווי מ'זעט [מה שנתקיים כן בדור האחרון] בעונותינו הרבים, די מקורות המינות
והאפקוקרסות בעונותינו הרבים קומען ארויס פון 'דארטן'.
במקום הקדש האט זיך פארלייגט דער שטן.
דער הפרת התורה 'שפילט ארויס' בעונותינו הרבים פון דארטן.

הימנו, וזהו להשלמת המבחן, שהוא גורם כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים [קהלת ז, יד], ההוא יקרא נהנה
מיגיעו [ברכות ח.], וגדול מירא שמים שאין יצרו תוקפו, אבל זה נהנה ונשכר ממה שהוא יגע ועמל לכוף את
יצרו. וכן כתיב [יזאל ב, כ] ואת הצפוני ארחיק מעליכם כי הגדיל לעשות, ודרשו [סוכה סג] בתלמידי חכמים יותר
מכולם. • או יהיה נהנה מיגיעו כפשוטו, המצדיק עליו דין שמים, ושמח במה שנגזר עליו, שלא יאכל אלא
מיגיע כפיו, והוא גדול מן הסומך על הנס, שהוא בודאי ירא שמים, ואקרא קא סמיך דכתיב [תהלים לד, י] אין
מחסור ליראיו. • ומזה יובן לפי הדרך הראשון פשט אמתי נכון ובורר בפסוק יגער ה' בך הבחר בירושלים, אמר
[יגער ה' בך השטן] כי ראוי ומחוייב שיתמה השטן מגערה ראשונה 'בכלל', ומגערה אחרונה 'בפרט', על היות
השטן בוחר להתגבר כנגד הפכו, בירושלים עיר הצדק קריה נאמנה.

^{טו} וכמו שמפרש ברש"י ובמצודות, בזכרי' שם.

^{טז} ועיין בזה ביואל משה [מאמר ב, סוף סימן סח וריש סימן קמט].

^{טז} בב"ח על הטור [אר"ח סימן רח], בביאור נוסח הברכה ונאכל מפריה ונשבע מטובה. וכבר העתקנו לשונו כמ"פ.

צז

דער פסוק זאגט, אַז מ'דאַרף זיך רישן אויף דעם אויך, מ'דאַרף זיין געפאַסט בעווייניג הרבים אויף אַזא ביטער גלות, אַזא ביטער שפלות, אַז מציין וועט זיין גאָר 'תצא' תורה, נישט 'תבוא'.

צח

אבל הכתוב מסיים ודבר ה' מירושלים, שבזמן כזה צריכין רק לצפות על דבר ה', שיחזור ממגלות והשפעת הקדושה לשם

[אמנם הכתוב מסיים ודבר ה' מירושלים, ווייל] מ'האפט ס'זאל [שוין צוריק] זיין "דבר ה'" מירושלים, [שממש תבוא השפעת הקדושה] פונעם בורא כל עולמים, [און] נישט חלילה [קין השפעה רעה] דורך אַזעלעכע וואָס ס'איז רחוק ה' מכליותיהם (ירמ' יב, ב). מ'דאַרף צו האָפן [אויפן דבר ה' מירושלים].

צט

אַבער קודם 'דערווייל' איז דאָס אַ לישינא דמשתמע לתרי אנפי. קאָן גאָר זיין איבערדעם זאָגט ער דאָס ביידע, זאָגט ער דאָס אַזא לשון [של תצא תורה], און אַזא לשון [של דבר ה'].

ק

המשך ישוב קושיא ז - בביאור הלשון לשכן 'כבוד' באַרצנו

כי ודבר שלום אל עמו, היינו ברכת השלום שבשלמותה יתקיים זה לעתיד, שכבר תשאר כן. ולזה מסיים הפסוק אף קרוב ליראיו ישעו, אז יחזור ויהיה לשכן 'כבוד' באַרצנו, ולא כמו שהוא עתה אשר בעוה"ר נטל כבוד מבית חיינו דאָס קען זיין, דאָס זאָגט דער פסוק [ווייטער, אף קרוב ליראיו ישעו לשכן כבוד באַרצנו]. איבערדעם [ווייל] ביום כלות משה להקים את המשכן, ס'איז געווען פֿלו המזיקים מן העולם, איז דאָך געווען אזוי ווי ס'וועט זיין לעתיד, כי ודבר שלום אל עמו. זאָגט דער פסוק ווייטער, דער בורא כל עולמים וועט אונז העלפן אף קרוב ליראיו וועט זיין ישעו, לשכן 'כבוד' באַרצנו. אזוי ווי ס'איז היצט גלה 'כבוד' [מישרא] אל הלקח ארון האלקים, ס'איז נטל 'כבוד' מבית חיינו, וועט זיין צוריק פארקערט, לשכן 'כבוד' באַרצנו. אַז די תורה הקדושה [הנקראת 'כבוד'] וועט זיין [אויף] דאָס פלאץ, [און] 'שכינת כבוד' יתברך וועט זיין באַרצנו. ווען ס'וועט זיין כי ודבר שלום אל עמו, און ס'וועט זיין פֿלו המזיקים מן העולם, אזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט. איבערדעם איז דאָס מקושר דער [גאנצער] פסוק.

קא

הקדמה להמשך ישוב קושיא ז - בביאור הלשון אף 'קרוב' ליראיו ישעו

קרוב הדבר^ט קען מען 'נאך' זאָגן, [צו] מרמז זיין אלץ אינעם המשך פון דעם גאנצן פֿסוק.

קב

בייטב לב בפרשתן מפרש מה שנאמר יתור לשון בן עשו בפרשת שילוח ממאמין מן המחנה

[דהנה] דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט אין ייטב לב אין די וואָכעדיגע סדרה^פ,

^ט פיירוש: קרוב לאופן זה.

^פ בייטב לב בפרשתן: צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה וגו' ויעשו בן בני ישראל וגו' בן עשו בני ישראל. יש להבין מאי בן עשו. וכאשר דקדק רש"י למעלה בפרשת בא (כח, עג) שם.

[לפרש מה שנאמר] וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וגו' ויעשו כן בני ישראל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וגו', שטייט נאָכאַמאַל בֵּין עָשׂוּ [ולכאורה זה מיותר].

קג

בהקדם מה שמבאר שם את הפסוק ב' קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו, דלכאורה הלא אנו רואין בחוש עד כמה קשה הדבר, ולמה אמר הפסוק שהוא קרוב מאוד

זאָגט ער אַזוי. טייטשט ער [קודם] וואָס ס'שטייט (נצבים ל, יד) ב' קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו, [ולכאורה הלא] מ'זעט דאָך בחוש אַז ס'איז נישט אַזוי 'נאָנט', [ואדרבה] ס'איז נישטאַ אַזא זאך ס'זאל זיין אַזוי שווער, ס'זאל זיין אַזוי רחוק, און [מ'דארף זיך] אַזויפיל פלאַגן און אַזויפיל האַרעווען אַז מ'זאל צוקומען [צו דעם] בפיו ובלבבך לעשותו, [און] פלוצים שטייט [גאָר] ב' קרוב אליך.

קד

ולוה מבאר שם דעקען שמצינו בחולי הגוף, דמי שנתקלקל האמצעמכא שלו אינו יכול לסבול אפילו מאכלים טובים, רק צריך לרפאותו תחילה, ואז יהיה לו בנקל לאכול מאכלים הראויים. וכמו כן בחולי הנפש, על ידי התמאים נחלה הנפש עד שקשה לו להרגיש עריכות מתיקות העבודה ולהתקרב לה, אבל לאחר שעושה תשובה שפיר הוא קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו

זאָגט ער, פונקט אַזוי ווי [כיי חולי הגוף] אַז מ'פאַרדאַרעט זיך דעם מאַגן מיט מאַכליש רעים, [דעמאָלטס איז אַז סיי] וואָס מ'עסט פאַרטראַגט מען נישט, מ'קאָן נישט

ונראה לי בהקדם לבאר המסורה, המול לו כל זכר וְאָז' יִקְרַב לַעֲשׂוֹ (כא שם, מח), וְאָז' יִרְצוּ אֶת עֲוֹנֵם (בחקותי כו, מא), אַז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכָךְ וְאָז' תִּשְׁכַּל (יהושע א, ח). על פי מה שנאמר (נצבים ל, יב-יד) לא בשמים הוא וגו' ב' קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו, ולכאורה לפי ראות עיני האדם לא כך הוא. אבל הענין מבואר בספרים, כי כתיב (תהלים לד, יג) מִי הָאִישׁ הַחֲפִיץ חַיִּים אֲהֶב יָמִים 'לְרֵאוֹת' טוב, שיהיה הטוב נחמד בעיניו, מלשון רואה אנו את דבריו אדומן (כתובות קח, ג), על זה אמר (תהלים שם, טו) תחלה סור מִרָע, אחר כך וְעֵשָׂה טוֹב, כי תחלה צריך להסיר זוהמת הרע מקרבו, ואז יטעום טעם מתיקות התורה והמצות, כמו שאמר דוד (שם יט, יא) הִתְקַדְּדִים מִזֶּהָב וּמִפֶּזֶז רֵב וּמִתּוֹקִים מִדְּבַשׁ וגו'.

ומבשרי אחזה, כמו בחולי הגוף, בעוד שהאצטומכא איננו נקי אפילו נותנים לו כל מעדנים לא יטעם בו טעם מתוק, כי אם מר לו מר. כמו כן בחולי הנפש, מתחלה צריך לזכך הלב והאברים מזוהמת החטא, אחר כך יטעם ויראה כי טוב דרך התורה והמצוה, ובכל כחו כסוף יכסוף ויחפץ ויחשוק בחשק נמרץ לעשותם, ולא ינוח ולא ישקוט עד אם יבצע מעשהו ויפק רצונו ויפסדו למלאות רצון קונו וחפץ צורו יתברך שמו. ואז בהיותו בר לבב ונקי כפים, באמת הדבר קרוב מאוד בפיו ובלבבו לעשותו. ומה שנראה רחוק, הוא מכח הזוהמא שלא פסק מקרב איש, אבל בהוציא הזוהמא, אז נאמר לא בשמים הוא וגו' ב' קרוב אליך הדבר וגו'.

והראיה על זה שתחלה צריך להיות סור מרע ואחר זה עשה טוב, ממה שמצינו שאמר הקב"ה (כא שם, כא) מִשְׁכּוֹ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן שֶׁל מִצְוָה, וכמו כן מה שזוהר ה' (שם, מח) למול קודם עשות הפסח, וְכָל יָצוֹל לֹא יֵאָכֵל בו, הוא מהאי טעמא, שתחלה צריך לסור ממנו כח הרע, לכרות ה'עֲרֵלָה' שהוא בהיפך אתון 'רע לה'. שכל כח התאוה והזוהמא הוא באותו מקום, והוא כלל דכולא שיפין (וזהו יתרו צב), ולזה צותה התורה מקודם למול ערלת הבר, ובהסיר הערלה והתהיש כח הדם מאותו מקום, ממילא נחלש כח התאוה שבאדם ונמול ערלת הלב, שזה טעם מצות מילה על דרך הפשוט, כמבואר בספרים (ספר המורה ח"א, מט). אחר כך צותה התורה עשות הפסח. וממילא מובן, אם כבר חטא, תחלה צריך לתקן מה שחטא ולרצות את בוראו, אחר כך יעשה הטוב.

וזאת תורת המסורה, המול לו כל זכר וְאָז' יִקְרַב לַעֲשׂוֹ לפסח, וכמו כן אם חטא וְאָז' יִרְצוּ אֶת עֲוֹנֵם, אַז תַּצְלִיחַ אֶת דְּרָכָךְ וְאָז' תִּשְׁכַּל. מה שאין כן אם יקדים עשות הטוב בטרם יסור מרע, לא יצליח בדרכיו, כי לא לרצון יהיה. וכאשר שמעתי לפרש (תהלים קכו, ב) שְׁוֹא לָכֶם מִשְׁכִּימֵי קִיָּם, היינו קום עשה, מאחרי 'שבת', הוא הלא תעשה, שהוא 'שב' ואל תעשה (עי' תפלה למשה תהלים שם). כי אם מתחלה יקיים שב ואל תעשה מה שאסרה תורה, אחר כך יקיים קום ויעשה המצוה שבתורה.

וזהו שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וזב, וכל זב וזו גילוי עריות, וכל טמא לְנֶפֶשׁ זו שפיכות דמים, כדאיתא במדרש רבה (ו, ט), שהן כללות עבירות החמורות שבתורה, שמהן מסתעפין ענפי יתר העבירות. ולא יטמאו את מחניהם, אבריהם, אֲשֶׁר אֵינִי שָׁכֵן בְּתוֹכָם דִּיקָא. ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם וגו', אז כאשר דבר ה' אל משה כל התורה כולה, כן עשו בני ישראל, כי אחר שסרו מהרע, היה קרוב אליהם דברי כל התורה בפיהם ולבם לעשותם, וכאמור.

צונעמען. נאָר אזוי ווי מ'איז מסַלֵק דעם נזק, מ'פאַררעכט און מ'פּוּצט זיך אויס דעם מאָגן פון די אַלע שלעכטע זאַכן, באַקומט אַלעס אַ טעם. זאָגט ער (כמו כן בחולי הנפש), די שוועריקייטן איז ווייל די כוחות (הגשמיים) וואָס ס'איז דאָ אין מענטש, די עֲוֹנוֹת איבערהויפט, זיי זענען מוֹנֵעִם^א .. [מלהרגיש בנועם זיו אור התורה].

[ולכן מתחילה צריך לזכך הלב והאברים מוזהמת החמא, ואח"כ יטעם ויראה כי טוב דרך התורה והמצוה, ובכל כחו כסוף יחסוף ויחפוף ויחשוק בחשק נמרץ לעשותם, ואז בהיותו בר לבב ונקי כפים באמת הדבר "קרוב" מאד בפיו ובלבבו לעשותו, ומה שנראה רחוק הוא רק מכח הוזהמא שעדיין לא פסק מקרב איש, אבל בהוציא הוזהמא אָז נאמר קְרוֹב אֱלֹהֵי הַדָּבָר מֵאֲדָּר^ב.

קה

וזהו שנאמר וַיִּשְׁלְחוּ מִן הַמִּחְנֶה כָּל צְרוּעָה, זו עבודה זרה, וְכָל זָב, זו גילוי עריות, וְכָל טָמֵא לְנֶפֶשׁ, זו שפיכות דמים, שהן כללות עבירות החמורות שבתורה אשר מהם מסתעפין ענפי יתר העבירות, וְלֹא יִטְמָאוּ אֶת מִחְנֵיהֶם הַיּוֹנִי אַבְרֵיהֶם, אֲשֶׁר אֲנִי שֹׂכֵן בְּתוֹכָם דִּיקָא. וַיַּעֲשׂוּ בֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלְחוּ אוֹתָם וְגו', ואז בְּאֲשֶׁר דָּבָר ה' אֶל מֹשֶׁה כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה, בֶּן עֲשׂוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, כי אחר שסרו מהרע היה קרוב אליהם דברי כל התורה בפיהם ולבם לעשותם. עד כאן דברי הייטב לב].

קו

המשך ישוב קושיא ז

ובזה יבואר לשון הכתוב אֶךְ 'קְרוֹב' לִירְאֵי יְשׁוּעָה, כי בזמן שיתבטלו כחות המומאה, ויתקיים ברכת השלום, אז שפיר יהיה קרוב אֱלֹהֵי הַדָּבָר מֵאֲדָּר

[ועל דרך זה יתבאר המשך הכתוב הנזכר אֲשֶׁמַעֲה מִה יִדְבָר תְּקַל ה' בִּי וְדָבָר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְגו', וכמו שנתבאר דהכוונה על השלום האמיתי בין כנסת ישראל לאבינו שבשמים, שהוא נמשך ובה על ידי מה שיתרחקו ישראל ויבדלו מן המינים והאפיקורסים, ותסור האיבה והקנאה והתחרות שהללו ממילים בין ישראל לאביהם שבשמים, ואז יהיה אֶךְ 'קְרוֹב' לִירְאֵי יְשׁוּעָה, וגם לְשֹׁבֵן 'כְּבוֹד' בְּאֲרֻצָּנוּ, דכאשר יסולק הנזק ואותן המטילין איבה וְתַחֲרוּת, אזי 'קרובה' ישועתן של ישראל לבוא, ואזי יהיה לְשֹׁבֵן 'כְּבוֹד' בְּאֲרֻצָּנוּ, ועל דרך המבואר לעיל שתחזור כבוד התורה הקדושה אשר גלה וְנִטַּל מבית חיינו].

קז

ביאור הפסוק בִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה (באופן שני)

כבר הארכתי בוויאל משה, דאפילו לצדיק ולדברים שבקדושה אין לכבדם עבור עצמאותם, שזה נחשב ח"ו כעבודה זרה, אלא בשביל מצות המקום עלינו ושם ה' הנקרא עליהם

[ואפ"ל עוד מה דנקט הכתוב לשון יציאה בהפסוק בִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה.

בהקדם מה שכתבתי בספר וויאל משה מאמר ישוב ארץ ישראל (סימן קמו) לבאר המדרש וילקוט בפרשת שמיני על הפסוק (מ, ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וְגו', אותו היצר הרע תעבירו מלבבכם, ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום.

ותוכן הדברים, כי מי שמתירא או מכבד לאיזה אדם מחמת עצמותו, ולא מחמת שם' צוה לכבדו או להתירא ממנו, הרי הכבוד ויראה זו כעבודה זרה, כי אין לתת כבוד או לירא מפני שום אדם מצד

^א סיום הדרוש חסר על הריקארדינג, והשלמנו בלשון הקודש מהנדפס בדברי יואל, ובקונטרס דברות קודש (שנרשם שם עם הוספה קצת מהנרשם בשנתו ע"י התלמידים).

^ב ומדויק מה שנאמר פסוק זה דוקא לאחר פרשת התשובה, כי רק לאחר תשובה שלימה אז הוא קרוב אליך הדבר מאד, מה שאין כן במי שנשקע בחטא.

עצמותו, כי הַפֶּתֶר וְהַפְּבוֹד הוא רק לְחֵי עוֹלָמִים, והמקבל מְרוֹת אחרים בפניו של הקב"ה הוי מרידה במלכות שמים, מלבד אותם אשר צוה השי"ת לכבדם ולהתיירא מהם עבוד כבוד שמו וכבוד התורה, שהוא מכבדם ויירא מהם מחמת מצות הבורא.

ולפיכך הוצרך הכתוב להזהיר כשהוקם המשכן שלא ימעה אדם לתת כבוד ויקר למשכן מצד גדולת מעלתו בעצם, אלא שתהיה הכוונה מחמת שצוה ה' לכבדו.

וזה שאמר הכתוב וְהַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ, שתכבדו המשכן מחמת שכן צוה ה'.

קח

והבאתי שם דברי הרמב"ם ז"ל בספר המצות (מצות עשה ז) במצות וּבִשְׁמֹו תִשָּׁבַע (ואתחנן ו, יג), שכתב שם והיא שצונו להשבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר מהדברים או להכחישו, כי בזה [נתן] הַגְּדוּלָּה לשם ית' וכבוד ועלוי, והוא אומרו ית' וּבִשְׁמֹו תִשָּׁבַע וכו'. כי כמו השבועה שאינה צריכה אתה מוזהר ממנה, והיא מצות לא תעשה, כן השבועה בעת הצורך מצוה בה, והיא מצות עשה. ולכן אינו מותר להשבע בדבר מכל הנבראים, כמו המלאכים והכוכבים, כי אם על צד חסרון [תיבה] הנסמך, כגון שיאמר באמונת השמש והוא ירצה באמונת 'אדון' השמש, ועל הדרך הזה תשבע אומתנו בשם משה רבינו²⁶, וזה ידוע שהנשבע ירצה לומר 'באלקי' משה או במי ששלח [את] משה. ובאם לא יכוין הנשבע זה ונשבע באחד מן הנבראים והוא סובר כי לדבר ההוא אמיתות בעצמותו, עד שישבע בו, הנה עָבַר ושיתף דבר אחר עם שם שמים, שכאח הקבלה (סוכה מה: וסנהדרין סג:) כל המשתף שם שמים עם דבר אחר נעקר מן העולם וכו', עכ"ד.

ומבואר מזה שאם מכבדים אפילו למשה רבינו, לא מחמת שהוא עבד ה' ושליח ה', אלא מפני עצמותו, הרי זה גם כן בחינת עבודה זרה חס ושלום.

קט

ובזה ביארתי כי אותן שמתעסקין בחיבת הארץ, לא משום אהבת ה' ולא בדרך שמירת התורה, הוי זה בחינת עבודה זרה

וכתבתי שם שלפי זה אם אוהבין ומכבדין ציון וארץ ישראל לא משום אהבת השי"ת, ולא בדרך התורה הקדושה, הוי זה בחינת עבודה זרה. ועל כן אותן כתות הציונים הכופרים בהשי"ת ובתורתו הקדושה, ואין להם אלא ארץ ישראל בלבד, ואחוזו עצמן במצות ישוב ארץ ישראל שלא בעבור כבוד השי"ת ומבלי אשר ה' צוה עליה, הרי זו בגדר עבודה זרה רחמנא ליצלין, דהנותן עצמאות לאיזה דבר לכבדו מצד עצמו לא בעבור ציוני הבורא יתברך הוי עבודה זרה²⁷. עד כאן תוכן דברינו בוויאל משה].

קי

ובזה יתפרש עוד בדרך רמז מאמר הכתוב ב' מַצִּיּוֹן תִּצְאָ תוֹרָה, 'ב' משמש בלשון אֶלָּא, אם משתמשים 'דק' בחיבת ציון לבד, מבלי חיבת ה' וחיבת התורה, אזי 'תִּצְאָ תוֹרָה, שהתורה מסתלקת משם. ומסיים וְדָבָר ה' מִיְּדוּשָׁלַיִם, כי החיבת ציון וירושלים צריך להיות מקושר עם דָּבָר ה' דייקא

ועפי"ז אפשר לרמז בדברי הכתוב ב' מַצִּיּוֹן תִּצְאָ תוֹרָה וְדָבָר ה' מִיְּדוּשָׁלַיִם. דחיבת 'ב' משמש בלשון אֶלָּא ודכי משמש כד' לשונות, ורמז לנו הכתוב, 'ב' מַצִּיּוֹן, כלומר כשאין בידם אלא ציון בלבד, דהיינו שמחבבין את ציון לא בעבור כבוד השי"ת, ואין מכוונים ולא מאמינים במצות ה', אלא נותנים כבוד לציון מצד עצמה, אזי 'תִּצְאָ תוֹרָה, פירוש זה הוי יציאה מדרך התורה הקדושה, ואזי השכינה הקדושה מסתלקת משם.

²⁶ עיין ברש"י ביצה (לח: ד"ה משה), ובר"ן נדרים (י: ד"ה תניא).

²⁷ ועיין עוד בענין זה באורך בס"ג תרומה תשכ"א (ובדברי יואל שם עמוד רכז), ובדברי יואל שמיני (עמוד קצד).

כי באמת צריך להיות רק וְדָבָר ה' מִירוּשָׁלַיִם, דאך ורק אם הכוונה באהבת ציון וירושלים בעבור כבוד השי"ת וקיום דְבַר ה' שהיא התורה הקדושה, אָז יש בזה חשיבות לפני השי"ת].

קיא

המשך ישוב קושיא ז - בביאור הלשון אֲשַׁמְעָה מִה יְדַבֵּר הַקָּל ה'

כיון דמיירי כאן מענין הגאולה, לכן נאמר אֲשַׁמְעָה מִה יְדַבֵּר הַקָּל ה', כי תקות הגאולה צריך להיות רק על גאולה שהוא על ידי הקב"ה בעצמו, והוא תלוי רק בשמיעת דבר ה'

[ועל דרך זה אפשר לרמוז עוד כמה שאמר הכתוב אֲשַׁמְעָה מִה יְדַבֵּר הַקָּל ה', כי לפי שהוא מדבר בתקות הגאולה, כאומרו בִּי יְדַבֵּר שְׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְגו' אֶךְ קְרוֹב לִירֵאָיו יִשְׁעוֹ, ובענין הגאולה רבים תעו ונתעו בגאולות של שקר, ולזה צריכין להתחזק באמונה שלימה ולחכות ולהמתין על הגאולה שלימה שתהיה רק על ידי הבורא יתברך לבדו, כמבואר בדברי חב"ל בכמה מקומות^פ שהגאולה העתידה תהיה על ידי הקדוש ברוך הוא בעצמו ולא על ידי שלוחים, וכמו שנאמר (ישעי' מה, יז) יִשְׂרָאֵל נוֹשָׁע בַּה', ועל ידי כן תהיה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים (שם). ולזה אמר אֲשַׁמְעָה מִה יְדַבֵּר הַקָּל ה', שרצונו לשמוע הגאולה האמיתית שתבוא מאת הקדוש ברוך הוא בעצמו].

קיב

סיום התורה

בייטב פנים מביא פירוש הרד"ק מרוזין בפסוק בַּעֲת יֵאָמֶר לְיַעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מִה פָּעַל קָל, שיבוא עוד זמן של הסתרת פנים נורא, אשר הן הפשוטי עם המכונים יַעֲקֹב, והן הבני עלייה המכונים יִשְׂרָאֵל, לא ידעו מה שאומרים בשמים, וכולם ישאלו לאמר מִה פָּעַל קָל. ולא כבודות הראשונים שהיה נגלה לצדיקים מה שגוזרין בשמים [והנה בעת בעונינו הרבים ההסתרת פנים גדולה ונוראה, הסתר בתוך הסתר.

קיג

ווא"ז זלה"ה בייטב פנים (לראש השנה, אות לה) מביא בשם רבינו הקדוש אור ישראל מרוזין זלה"ה שפירש מאמר הכתוב (כלק כג, כג) בַּעֲת יֵאָמֶר לְיַעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מִה פָּעַל קָל, כי בימים הקדמונים היתה הנהגתו יתברך נעלמת מעיני ההמונים, אבל גילה סודו אל עבדיו הנביאים והצדיקים, אבל עתה בעוה"ר צרות תכופות זה לזה צרורות על שכמינו, אשר גם בעיני "ישראל" שהם הבני עלייה, יפלא מה זה ועל מה זה עשה ה' ככה.

וה"ש בַּעֲת הזאת של עיקבא דמשיחא יֵאָמֶר לְיַעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל, ב' המדרגות, ההמונים ובני עליה, שכולם יתמהו וישאלו בלשון תמיה מִה פָּעַל קָל.

ומסיים אא"ז הייטב פנים זלה"ה שם, והגדתיו בשמו לפני מורי זקני זלה"ה הישמח משה, והוסיב בְּעִינָיו, עכ"ה.

קיד

והיינו שראה ברוח קדשו שכן יהיה מצב הדור בעיקבא דמשיחא, [שהרי בדורו עדיין שפיר חוו הצדיקים מה

שמתרחש בשמים]^פ.

^פ ומהם בתנחומא אחרי (סימן יב): אמר הקב"ה, בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, במצרים ע"י משה ואהרן, בימי סיסרא ע"י ברוך ודבורה וכו', וע"י שהיו בשר ודם, הייתם חוזרין ומשתעבדין. אבל לעתיד לבא אני בעצמי גואל אתכם, ושוב אין אתם משתעבדין שנאמר יִשְׂרָאֵל נוֹשָׁע בַּה', תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים.

^פ וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשט"ו (אצל למען סודך): דער זיידע זכורנו לברכה אין ייטב פנים ברענגט ער פונעם ריזשינער'ס וועגן, דער הייליגער ריזשינער האָט געטייטשט, בַּעֲת יֵאָמֶר לְיַעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל מִה פָּעַל קָל. אין דורות הראשונים, דער הָמוֹן האָט נישט געוואוסט וואָס ס'טוט זיך [בשמים], אבער די בְּנֵי עֲלִיָּה האבן געוואוסט. האט דער ריזשינער געטייטשט, בַּעֲת, ס'וועט קומען א צייט, ווען יֵאָמֶר לְיַעֲקֹב וְלִישְׂרָאֵל, לְיַעֲקֹב סיי די פשוטי עם, און סיי די בְּנֵי עֲלִיָּה וואס זענען [נקרא] לִישְׂרָאֵל, וועלן אויך פרעגן מִה פָּעַל קָל, ווייל מ'וועט נישט וואוסן.

קטו

וכמו שרואין בחוש בזמנינו אלה האריך שבעה"ר ההסתרת פנים גדול ונורא מאוד, וצריכין התחזקות גדול על האמונה, וכמו שאמרו ז"ל (מכות כד.) בא חכוק והעמידן על אחת, וצדיק באמונתו יתה (חכוק ב, ד).

וזה הוא עיקר ותכלית האמונה, מה שמאמינים בהש"ת בתוך ההסתרה.

כי בזמן שההשגחה נגלית, ורואין בעינים גדולתו יתברך, הרי אינו בבחינת "אמונה", שהרי רואין בחוש, ואזי אין האמונה רבועה כל כך.

מה שאין כן בזמן שההסתרת פנים גדול ואיום, ואין רואין כלום, אין רואה ואין שומע, ואף על פי כן מתחזקים ומאמינים באמונה שלימה כבורא כל עולמים, ובביאת המשיח, ואין נתעין אחר מתי שוא ומדוחים, ומתרחקין מאותן הממילין איבה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים, והו עיקר האמונה אשר בעבודה נוכח אל הישועה.

קטז

ואפשר להוסיף, כי הלשון בַּעַת יֵאָמֵר לְעֵקֶב "ולִישָׁאֵל", הלא"ד משמש לשון בעבור. והכוונה כי ההסתרה הגדולה שבור האחרון, מה שאין יודעין מה פֶּעַל קָל, והו בסבית מעשי הבני עליה ומנהיגי הדור שבור האחרון ואפשר לרמוז עוד כמה שאמר הכתוב בַּעַת יֵאָמֵר לְעֵקֶב "ולִישָׁאֵל" שהוא כמו בסבית ישראל ובעבורם, דמצינו כמה פעמים שהלא"ד משמשת במקום בעבור ובשביל. והכתוב רומז בַּעַת יֵאָמֵר לְעֵקֶב "ולִישָׁאֵל", כלומר 'בשביל' מעשי בני העליה ומנהיגי הדור, יאמרו מה פֶּעַל קָל, כי מעשיהם של המנהיגים הם הגורמים בעוה"ר לחשכות ולהסתרה פנים הגורא, מה שהכל מכוסה ונסתר מאתנו עד דתמהין ושיילין מה פֶּעַל קָל, וכפירוש הרה"ק מרוזין זי"ע].

קיז

ברכת הקודש

[והבורא כל עולמים יעזור שנוכח לאמונה שלימה בהשם יתברך, ובביאת המשיח. ונוכח לראות במהרה ביישועת כל ישראל ושמחתן, ובהתגלות כבוד שְׁמֵים עֲלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. אמן].

ברענגט דער זיידע זכרונו לברכה אין ייטב פנים, ער האט עס נאכגעזאגט פארן ישמח משה, והוטב בעיניו, ס'איז אים געפעלן דעם וואָרט. מסתמא האט ער מְסִבִּים געווען.

נאר זיי האבן עס געזאגט [נאך] בַּיְמֵיהֶם, [הגם] זיי האבן כאטש [יא] פארשטאנען וואָס ס'טוט זיך אויבן. [נאר] מסתמא האבן זיי געזען [פון פאָראַיס] אונזערע דורות, וואָס ס'טוט זיך [היינט] אָפּ אויך דער וועלט, מ'ווייסט נישט. מ'גיי מיר ארויס פון אזעלכע הייליגע טעג, ווער ווייסט וואָס ס'האט זיך אפגעטוהן אויבן, אוי וויי, מ'האָף מיר אודאי [אויף] אלעס גוטס, אבער אַשְׁרֵי אָדָם מִפְּחַד תְּמִיד (משלי כח, יד), די גאנצע וועלט איז אין שרע. אין די אלע ביטערע צייטן - נישט היצט געדאָכט, - ווען מ'איז אוועק מיט אזא ביטערע כתיבה וחתומה, קיינער האט נישט געוואוסט פון גארנישט, מ'איז אוועק רואיג פונעם בית המדרש אין ראש השנה יום כפור און הושענא רבה. ווען מ'העט גיווען געוואוסט וואָס 'אויבן' טוט זיך, העט מען אודאי גיווען איינגעריסן, אוי וויי, אפשר העט מען 'דאך' עפעס גיווען אויפגעטון. [און] אזוי ווייסט מען קיינמאל נישט וואָס ס'טוט זיך.

אַמָּאָל איז דער סוד נישט געווען ביים בורא כל עולמים [נאך] מ'האט עס איבערגעגעבן [אויף] פאר די נביאים, בִּיד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים איז געווען דער סוד [ובדכתיב (עמוס ג, ז) כי לא יעשה ה' אלקים דְּבָרִי כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ] אַל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים. אָבער [היינט] איז געבליבן דער סוד [אצל הקב"ה בעצמו], היינט האלט מען [ביין] יֵאָמֵר לְעֵקֶב וּלְיִשְׁרָאֵל מה פֶּעַל קָל, [ובפרט שחרין] ס'איז גאר נישטא קיין בְּנֵי עֲלִיָּה, איז געבליבן דער סוד נאָר ביים בורא כל עולמים אליין, [איבערדעם] בעט מיר זיך לְמַעַן סוֹדָךְ, ווייסט דער אייברשטער וואָס ס'טוט זיך אין דעם סוד.

